

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Uroš Praš

Primerjava političnih sistemov Mehike in Slovenije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Uroš Praš

Mentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

Primerjava političnih sistemov Mehike in Slovenije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Zahvala

Na naši življenjski poti srečamo mnogo ljudi, nekatere bežno, druge po nesreči, tretje popolnoma slučajno. Tistim, ki sem jih spoznal in morda kadarkoli prizadel, vsem, ki ste mi stali ob strani, mentorju, ki mi je zaupal in dal potreben čas, zaposlenim v referatu za dodiplomski študij, nekdanji šefici, ki mi je omogočila, da sem delal iz Mehike, prijateljem, ki sem jih zapostavljal v mesecih pisanja te naloge, moji drugi družini v Ciudadu de Mexico za njihovo odprto srce, še posebej pa mami, saj je morala sprejeti ogromno žrtev, da mi je omogočila študij in spoznanje, da je znanje najvišja vrednota. Vam gre zasluga, da sem končno naredil ta korak in se premaknil naprej.

Prav Vam!

Primerjava političnih sistemov Slovenije in Mehike

V diplomii obravnavamo nastanek dveh demokracij na prehodu v novo tisočletje, ko razpadejo socialistične (Jugoslavija) in komunistične države vzhodne in srednje Evrope ter avtoritarne (Mehika) države Latinske Amerike. Posebno mesto v tem procesu zajemata nekdanja avtoritarna Mehika in socialistična Slovenija, kjer je takratno politično vodstvo, sicer pod vplivi civilne družbe, stopilo na pot liberalizacije, kar nas je poneslo v demokratizacijo. Danes se Slovenija in Mehika soočata ravno z izzivi konsolidacije sistema. Po novi ustavni ureditvi je Slovenija postala parlamentarna demokracija, Mehika pa je dobila dominantni predsedniški sistem. S tem so se spremenile tudi relacije med posameznimi ključnimi nosilci oblasti. V tem delu podrobneje prikazujemo parlamentarni in predsedniški politični sistem ter nekatere značilnosti novih političnih sistemov Slovenije in Mehike, hkrati pa ugotavljamo, kako daleč sta državi v konsolidaciji njunega političnega sistema. Prav tako podrobneje predstavljamo odnose med posameznimi vejami oblasti.

KLJUČNE BESEDE: Mehika, Slovenija, politični sistem, predsednik, primerjalna metoda.

Comparative political system of Mexico and Slovenia

This thesis examines the effectiveness of democratization process in formerly socialist Yugoslavia (Slovenia) and formerly authoritarian Mexico. While Slovenia became a democracy following the collapse of Yugoslavia in 1989, Mexico made the transition towards a modernizing state governed by the principle of democracy after the fall of authoritarian regimes in Latin America that took place at beginning of the new millennium. Political leadership in both countries began with the process of economic liberalization, in which civil societies have played a significant role. Today, Slovenia and Mexico are preoccupied with tackling the challenge of consolidating democracy. With the new constitution Slovenia has become a parliamentary democracy and the Mexican political system is characterized by the dominant role of the president. The new political system has changed relations among key institutions of government. By using the case study of post-socialist Slovenia and post-authoritarian Mexico, this thesis provides a comparative analysis of the parliamentary and presidential political systems.

KEY WORDS: Mexico, Slovenia, political system, President, comparative method.

KAZALO

1 UVOD.....	8
2 TEORETSKO METODOLOŠKI OKVIR NALOGE.....	9
2.1 Vsebinski problem naloge	9
2.2 Namen in cilji naloge.....	10
2.3 Hipoteza.....	10
2.4 Metode in tehnike	12
3 RAZVRŠČANJE POLITIČNIH SISTEMOV	14
3.1 Demokratični politični sistemi.....	15
Tabela 3. 1: Huntingtonovi trije valovi demokracije.....	16
3.1 Predsedniški politični sistemi	17
3.1.2 Parlamentarni politični sistemi	19
3.1.3 Polpredsedniški politični sistemi.....	20
3.2 Nedemokratični – avtoritarni politični sistemi	21
Tabela 3. 2: Tradicionalna razvrstitev nedemokratičnih političnih sistemov:	22
Tabela 3. 3: Oblike avtoritarnega vladanja.....	23
3.2.1 Vladajoči predsednik	24
3.2.2 Komunizem	25
Tabela 3. 4: Komunistične države	25
3.2.3 Enostrankarski politični sistemi	26
4 MEHIŠKI POLITIČNI SISTEM.....	28

Tabela 4. 1: Veje oblasti v Mehiki	28
4. 1 Mehiški politični sistem do preloma tisočletja	28
Skica 4. 1: Mehika pod vladavino PRI	29
4. 2 Prva postmoderna revolucija	31
Slika 4. 1: Prva postmoderna revolucija	31
4. 3 Ustava	32
4. 4 Predsednik države	33
Tabela 4. 2: Pristojnosti predsednika Združenih držav Mehike	34
Tabela 4. 3: Značilnosti instituta predsednika države	35
4. 5 Kongres	35
4. 6 Sodna oblast	36
5 SLOVENSKI POLITIČNI SISTEM	38
Tabela 5. 1: Veje oblasti	38
5. 1 Jugoslovanski politični sistem do preloma tisočletja	39
5. 2 Ustava Republike Slovenije	42
5. 3 Predsednik države	42
Tabela 5. 2: Pristojnosti predsednika Republike Slovenije	43
Tabela 5. 3: Značilnosti instituta predsednika države	44
5. 4 Parlament	44
5. 5 Vlada	46
5. 6 Sodna oblast	48

6 KONSOLIDIRANA DEMOKRACIJA	48
Graf 6. 1: Zaupanje Mehičanov v javne institucije	50
Graf 6. 2: Zaupanje Slovencev v osrednje institucije.....	51
7 PRIMERJAVA IN UGOTOVITVE.....	51
Tabela 7. 1: Primerjava instituta predsednika Mehike in Slovenije.....	54
Graf 7. 1: Primerjava zaupanja v Mehiki in Sloveniji.....	57
8 VERIFIKACIJA HIPOTEZ	59
9 LITERATURA	60
10 PRILOGI	64
Priloga A: Število demokracij v določenem časovnem obdobju.....	64
Priloga B: Tlatelolco pokol – noč Tlatelolco	66

SEZNAM KRATIC

AVNOJ – Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije

EZLN – Ejercito Zapatista de Liberacion nacional

KPJ – Komunistična partija Jugoslavije

KPS – Komunistična partija Slovenije

NAFTA – North American Free Trade Agreement

OF – Osvobodilna fronta

PAN – Partido Accion Nacional

PRI – Partido Revolucionario Institucional

PNR – Partido Nacional Revolucionario

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

UNAM – Universidad Nacional Autónoma de México

ZDA – Združene države Amerike

1 UVOD

Slovenijo in Mehiko kljub razdalji povezuje politično dogajanje na prehodu v novo tisočletje. Pri nas je prišlo konec devetdesetih let do razpada socialističnega režima, v Mehiki pa se je, sicer z rahlo zamudo, skrhal sistem enovladja stranke Partido Revolucionario Institucional (PRI). Pri obeh so spremembe prinesle nov, večstrankarski sistem z delitvijo oblasti. Zanimivo pri Mehiki je predvsem to, kako jim je na miren način uspelo preiti v demokracijo, kar za vsakega družboslovnega raziskovalca predstavlja prav poseben izziv. Podobno bi lahko rekli za Slovenijo, ki je iz enopartijskega sistema uspela vpeljati demokracijo ter se pogumno podala na pot razvitih držav.

Ker bomo primerjali dve demokraciji, v Sloveniji parlamentarno in v Mehiki predsedniško, se velja osredotočiti na institucije izvršne in zakonodajne oblasti, ki jih bomo spoznavali v poglavjih štiri in pet. Še pred tem se bomo v drugem poglavju lotili teoretskega okvirja z metodami in tehnikami preučevanja. Uporabili bomo primerjalni način preučevanja. Z njim bomo testirali naše hipoteze. Institucionalni pristop nam bo v pomoč pri analiziranju ustav, pravnih sistemov in vladnih struktur. Ker se bomo v nalogi usmerili v raziskovanje političnega sistema dveh držav, velja omeniti primerjalno raziskovanje raznolikosti. S tem iščemo razlike med posameznimi preučevanimi primeri.

V naslednjem poglavju se bomo seznanili s teorijo, ki politične sisteme deli na demokratične in nedemokratične oziroma avtoritarne.

Preden se bomo lotili četrtega in petega sklopa naloge, to je spoznavanja političnega sistema Mehike in Slovenije, bomo na kratko orisali zgodovino in tiste spremembe, ki so konec prejšnjega tisočletja privedle do sprememb v obeh državah. Posvetili se bomo tudi primerjalni analizi obeh držav in ugotavljali, v čem se razlikujeta, ter vlogi institucij.

2 TEORETSKO METODOLOŠKI OKVIR NALOGE

2.1 Vsebinski problem naloge

Primerjava teh dveh držav je zanimiva, ker sta obe mladi demokraciji. Slovenci smo jo izglasovali leta 1991, Mehika pa je demokracijo dobila šele z letom 2000, ko je stranka PRI prvič po skoraj 70-letni vladavini izgubila volitve oziroma jih ni mogla ponarediti, čeprav se je osamosvojila že v 19. stoletju (Morris 1995, 214 in Green 2007, 7). Po Fukuyami (1992) so bile liberalne demokracije ob koncu 19. stoletja omejene le na zahodnoevropski in severnoameriški prostor. Po prvi svetovni vojni so se razširile v srednjo Evropo, Skandinavijo in Južno Ameriko (25 držav). Pred drugo svetovno vojno je število demokratičnih držav zaradi širitve totalitarnega nacizma in fašizma v Evropi strmoglavo padlo na raven ob prelomu 20. stoletja. Pravo ekspanzijo pa je sistem liberalne demokracije doživel po drugi svetovni vojni, ko so bili poraženi nacizem, fašizem (leta 1960 je bilo 36 demokratičnih držav) in komunizem leta 1990. Ta je poskrbel, da se je število demokracij skoraj podvojilo na 61 demokratičnih držav (1992, 49).¹

Huntington meni, da so se prehodi v demokracijo dogajali v valovih.² Ti so se začeli leta 1828 v Južni in Severni Ameriki in vzhodni Aziji, Evropi ter se končali s kolapsom komunističnih režimov v vzhodni Evropi konec 90. let dvajsetega stoletja (Huntington v Hague in Harrop 2007, 53–59).

Pečujlić (v Bibič 1971, 102–103) loči štiri elemente političnega sistema. Prvi element je politična aktivnost, zavestna odločitev akterjev, da sodelujejo na politični sceni. Kot drugo izpostavi subjekte, akterje, institucije političnega procesa, preko katerih se odvija večina političnega delovanja. Tretji element, ki zaznamuje politični sistem, so vrednote, normativi in politične ideologije, ki delujejo kot nevidni cement, kohezivni element povezovanja delov v skupino. Te ideologije lahko prerastejo v nevidno roko, na katero

¹ Glej tabelo v prilogi A.

² Val demokratizacije je skupina prehodov iz nedemokratičnega v demokratičen režim, ki se zgodi v določenem časovnem obdobju in številčno presega prehode režimov v obratni smeri znotraj istega časovnega obdobja. V svetu so se zgodili trije valovi demokratizacije (Huntington v Hague in Harrop 2007, 52).

se naslanja politični sistem. Na koncu avtor izpostavi še odnose med subjekti političnega procesa, kakor tudi odnose med njimi in družbo (prav tam).

Na podlagi teh elementov se bomo posvetili preučevanim akterjem in odnosom med njimi ter seveda vlogi, ki jo imajo pri oblikovanju politične agende.

2. 2 Namen in cilji naloge

V letu 2010 Združene države Mehike zaznamujejo tri obletnici. Petnajstega septembra je minilo 200 let od prve uradne zahteve po samostojni državi in konec španske kolonije, 20. novembra 100. obletnica revolucije in konec 31-letnega diktatorstva Porfiria Diaza, 11. decembra so minila štiri leta, kar je novoizvoljeni predsednik Felipe Calderon začel vojno proti narkokartelom. Ker je bila Mehika lep čas moj drugi dom in sem lahko iz prve roke spoznal težave, ki jo pestijo, sem si želel državo spoznati tudi s politične plati. Videl in doživel sem korupcijo, delil revščino avtohtonega prebivalstva in spremljal neuspešen boj predsednika Felipea Calderona proti mamilarskim kartelom. Ta spoznanja so v meni pustila globok pečat, nekaj pa me je nenehno vzpodbujalo, da sem hotel podrobneje spoznati ustroj države.

V diplomski nalogi bomo primerjali dve na prvi pogled zelo različni demokraciji, mehiško in slovensko, njuna politična sistema, ki sta nastala po tistem, ko sta državi prešli iz enostrankarskega sistema, odnose med posameznimi vejami oblasti in vlogo predsednikov. Odgovore bomo iskali v institucijah državne oblasti.

Namen diplomskega dela je predstaviti obliko državne oblasti v novih, demokratičnih okoliščinah. Cilj moje naloge bo ugotoviti vlogo in pooblastila obeh predsednikov držav.

2. 3 Hipoteza

Mehika ima strogo predsedniški sistem, Slovenija pa parlamentarni s simbolično vlogo predsednika države in nekaterimi elementi Lijphartove konsociativne – koalicijske demokracije (vzajemno ravnotežje moči, večstrankarski sistem, majhnost dežele, ustreznost struktura cepitvenih linij (razred, vera, jezik), predstavniški strankarski sistem,

segmentarna izolacija (decentralizacija oblasti), tradicija v akomodaciji elit). V katero smer (in zakaj) je šla Mehika, ki jo je več kot pol stoletja vodila ena sama stranka, in kakšno obliko političnega sistema poznamo v Sloveniji v času demokratične liberalizacije, tranzicije oziroma konsolidacije demokratičnega sistema? V diplomskem delu izhajamo iz hipotetičnega okvira, da se je:

Mehika na prehodu v demokracijo tako kot večina latinskoameriških držav zgledovala po modelu angloameriških sistemov, saj so na razvoj njenega političnega sistema močno vplivale sosednje Združene države Amerike, medtem ko se je Slovenija na svoji poti v demokracijo zgledovala po kontinentalnem modelu, podobno kot večina držav centralne oziroma jugovzhodne Evrope.

Iz zgornje misli izpeljemo naslednji (delovni) hipotezi:

Na spremembo političnega sistema v Mehiki in Sloveniji je vplival geografski položaj.

Proces liberalizacije in demokratizacije se je v obeh državah začel in v glavnem končal, medtem ko konsolidacijski postopek še traja.

Namen in cilj diplomskega dela bomo dosegli z analizo obstoječe literature, ki obravnava teoretske okvire razvrščanja političnih sistemov (poglavje 3) in analizo ustav. S tem bomo dobili vpogled, kakšna politična sistema sta imeli državi v prejšnjem stoletju, in predstavili obliko državne oblasti v novih, demokratičnih okoliščinah, kar je namen naloge (poglavji 4 in 5). V tem sklopu bomo na ta način izluščili še vlogo in pooblastila obeh predsednikov držav. To nam bo pomagalo priti do cilja naloge, ko bomo s primerjalnim raziskovanjem v poglavju 7 (Primerjava in ugotovitve) iskali podobnosti in razlike v obeh političnih sistemih ter odgovorili na vprašanje, kakšna je vloga obeh predsednikov. Še prej bomo z zgodovinskega stališča (podpoglavji 4. 1 in 5. 1) skušali priti do dognanj za potrjevanje/zavrnitev hipoteze, da je na spremembo političnega sistema v Mehiki in Sloveniji vplival geografski položaj. Pri naslednji hipotezi, ki trdi, da se konsolidacijski postopek v državah še ni končal, bomo uporabili literaturo, ki se nanaša nanjo, in podatke iz javnomnenjskih raziskav v Mehiki in Sloveniji. Tukaj nas bo predvsem zanimalo zaupanje državljanov v institucije, ki je ključno za podporo demokraciji.

2. 4 Metode in tehnike

Primerjanje je naravna metoda zbiranja informacij, ki jih lahko ocenimo in interpretiramo. S primerjavo parlamentarnega in predsedniškega sistema je možno zbrati informacije za boljše razumevanje obeh. Lijphart (1971, 682) je komparativno metodo uvrstil ob eksperimentalno in statistično. Poleg tega jo je definiral kot osnovno znanstveno metodo pri odkrivanju povezav med spremenljivkami, primerjavo pa je označil za širokotirno, splošno metodo in ne kot ozko, specializirano tehniko. Primerjalno metodo lahko razumemo kot osnovno raziskovalno strategijo, ki je obširnejša kot zgolj taktični pripomoček pri raziskovanju. K primerjalni metodi se zatečemo, ko je število preučevanih primerov za analizo tako majhno, da vsako nadaljnje križno razporejanje (cross-tabulating) ni možno (Lijphart 1971, 682–684).

Bistvo primerjalne metode je opazovanje in primerjava pazljivo izbranih elementov, ki se med seboj razlikujejo ali so si podobni. Pri tem je najpomembnejše, da naš zaključek preučevanja te odvisne spremenljivke razkrije nekaj zanimivega. Eden od odločilnejših faktorjev, zakaj se bomo raziskave lotili na primerjalni način, je tudi dejstvo, da z njim lahko formuliramo in testiramo naše hipoteze (Burham in drugi 2004, 58–79).

Do leta 1980 je iz politične znanosti izginil institucionalni pristop preučevanja držav. Glavna metoda tega pristopa je bilo analiziranje ustav, pravnih sistemov in vladnih struktur ter njihovo primerjanje med državami. Rod Rhodes predstavlja in brani institucionalni pristop raziskovanja vlad in politik ter ga opisuje kot »srce zgodovine« in »del orodja vsakega politologa«. Institucionalni pristop pokriva pravila, postopke ter formalne organizacije vlade in uporablja orodja pravnikov ter zgodovinarjev, da razlaga omejitve političnega obnašanja in demokratične učinkovitosti predstavniških demokracij »Westminstrskega modela« (Rhodes v Lowndes 2002, 92).³

Institucionalisti so v želji, da se dvignejo nad okorno opisovanje ustav in zakonov z novim institucionalizmom, obrnili ploščo in se v svojih metodah preučevanja od

³ Generalni Westminstrski model je vpeljan v Angliji. Njegove značilnosti so: koncentracija izvršilne moči v eni stranki, kabinet dominira parlamentu, dvostrankarski sistem, večinski in disproporcionalni volilni sistem, pluralizem interesnih skupin, enotna (unitarna) in centralizirana vlada, zakonodajna moč v rokah le enega od domov, fleksibilna ustava, parlament ima vso pravico sprejemanja zakonov, izvršilna oblast nadzoruje centralno banko (Lijphart, 1999, 21–24). Lijphart (1999, 9) Westminstrski model imenuje tudi večinski.

organizacije usmerili k pravilom, od formalnega k neformalnemu, od statičnega k dinamičnemu konceptu institucije, od pritajenih vrednot h kritičnemu opazovanju vrednot, od celostnega k različnemu konceptu institucij in od neodvisnega k vključenemu (Lowndes 2002, 97). Kritiki jim še vedno ne priznavajo, da so teorija, novim institucionalistom pa vseeno pritrdijo v delu, ko priznavajo, da vzbujata vprašanja, ki se drugače ne bi pojavila, njihova moč pa sloni na multiteoretskem stojišču, ki jim omogoča različne poglede (Lowndes 2002, 107–108).

Komparativna metoda, ki jo bomo uporabili, je osredotočena primerjava določene točke, v kateri natančneje preučujemo majhno število enot (Hague in Harrop 2007, 89). Ker se bomo v nalogi usmerili v raziskovanje političnega sistema dveh držav, na njuna predsednika ter njuno vlogo, bomo uporabili primerjalno raziskovanje raznolikosti, pri katerem raziskovalci navadno iščejo razlike med posameznimi primeri, ki jih preučujejo. S primerjalnim raziskovanjem preučujemo vzorce razlik in podobnosti med primeri (enotami) in tako skušamo razumeti njihovo raznolikost, interpretiramo kulturni in zgodovinski pomen ter razvijamo teorije (Ragin 2007, 118–121). »Gibali« se bomo v okviru kvalitativne paradigme znanstvenega raziskovanja, kar pomeni zbiranje in analizo podatkov pa tudi interpretacijo dobljenih rezultatov (Neuman 1997).

Po Ferfili (2008, 119–120) te primerjalni pristop vedno prisili, »da stopiš korak nazaj« in gledaš na enote primerjave malce z razdalje, kar ti nedvoumno lahko poveča objektivnost pogleda in izboljša njegovo bistrost in ostrino. Primerjalni pristop posebej poudari podobnosti v političnih institucijah in procesih, lahko pa tudi razlike. Kot tretje pa primerjava omogoča izboljševanje razumevanja načinov, kako države z različno zgodovino, kulturno sestavo in razvojno ravniyo razrešujejo temeljni problem vladanja oziroma upravljanja skupnih zadev. Zanimajo nas tako zgodovina, politika, družba in kultura kot gospodarstvo posamezne države in regije, ker verjamemo, da takšen pristop omogoča polnejše spoznavanje zapletene celote življenja in dela posameznika, skupine, družbe. Z uporabo primerjalne metode skušamo opisati, ugotoviti in razložiti posamezne trende in odločanje skupin in institucij (prav tam).

Pred to fazo nas čaka še zbiranje podatkov. Te lahko dobimo s samoopazovanjem, neposrednim opazovanjem obnašanja ljudi, preučevanjem dokumentov, anketiranjem, intenzivnim preučevanjem primerov, metodo kontrastnih skupin, analizo pojmov in

matrico odkritja (Novosel v Pečujlić 1980, 665–670). Za naše raziskovanje bo prišla v poštev metoda preučevanja dokumentov. Kot pove Novosel (v Pečujlić 1980, 667), za raziskovalca ni dovolj branje obstoječe znanstvene in strokovne literature s ciljem informiranja o tem, kar je že znanega. Takšna usmerjenost ostaja na ravni pasivnega sprejemanja, ki ne vodi k novim zamislim. Če želimo neposredne koristi, moramo nova spoznanja sprejemati kritično, se nenehno spraševati o pravilnosti teoretičnih modelov in informacij, na katere se ti naslanjajo. V tem kritičnem mišljenju je skrivnost znanstvenega raziskovanja, v tem se razlikujejo tisti, ki zgolj reproducirajo znano znanje od tistih, ki ga resnično preučujejo.

3 RAZVRŠČANJE POLITIČNIH SISTEMOV

Preučevanje političnih sistemov se ne more zadovoljiti zgolj z opisom pravnih in etičnih norm. Vsakdo, ki je soočen s problemi klasifikacije političnih sistemov, se znajde pred dejstvom, da dosedanje razvrščanje in rešitve na osnovi delitve (ameriška vlada, britanska vlada, sovjetska in podobno), regionalnosti (vlada in politika Daljnega vzhoda, Latinske Amerike itd), politike (britanski Commonwealth, kolonialna vlada itd.), ali funkcionalnosti primerjave med strankami ne dajejo dokončnega odgovora. Almond (1956, 391–397) predlaga najosnovnejše razvrščanje političnih sistemov na angloameriški, ki vključuje nekatere članice Commonwealtha, kontinentalnoevropski, predindustrijski, sistemi zunaj evropsko-ameriškega območja in totalitarni politični sistemi. Koncept razlikovanja značilnosti političnega sistema, ki ga ponuja Almond, izhaja iz Webrove definicije monopola nad legitimno uporabo moči na določenem območju in ljudmi.

Na preveliko poenostavljanje v razvrščanju političnih sistemov opozarja Ferfila (2006, 14), saj noben politični sistem glede na vse svoje značilnosti ne sodi povsem natančno v samo en razporeditveni »predalček«. Zato so vse razvrstitve političnih (in drugih družbenih) sistemov le približne in začasne. Vseeno pa razvrščanje osvetli in razjasni številne politično pomembne podobnosti in razlike. V sodobnem svetu obstajata predvsem dve obliki demokracije, predsedniška (ZDA) in parlamentarna (Velika Britanija) (Ferfila 2006, 14).

Po Gradu (1995, 458) sta se na podlagi načela delitve oblasti oblikovala predsedniški in parlamentarni sistem, na podlagi načela enotnosti oblasti pa skupščinski oziroma konventni sistem. Načelo delitve oblasti je različno izvedeno v predsedniškem in v parlamentarnem sistemu. V prvem gre za tako imenovano trdo delitev oblasti, v drugem pa za mehkejšo varianto izvedbe istega načela, zlasti v angleški inačici parlamentarnega sistema. Vendar pa je za oba značilno, da temeljita na enakopravnosti različnih vej oblasti, za razliko od načela enotnosti oblasti. Treba pa je upoštevati, da na delovanje državne oblasti ne vpliva samo ustavna in siceršnja normativna ureditev; ta daje samo temeljni normativni okvir, v katerem smejo in morajo delovati državni organi. Zato je treba v vseh primerih pri analizi državne ureditve upoštevati tudi druge dejavnike, ki lahko pomembno vplivajo ne samo na praktično delovanje, temveč tudi na različne normativne rešitve znotraj ustavnega okvira. Med najpomembnejše lahko štejemo zlasti strankarski sistem, ki pa je s svoje strani v veliki meri odvisen od volilnega sistema (Grad 1995, 458–459).

Nadaljujmo pri šefu države. Velja povedati, da njegov položaj v sodobnih ustavnih in političnih sistemih predstavlja ponekod stvarno, drugod tudi formalno pomemben pokazatelj za opredeljevanje političnega sistema in odnose v njem. Za ta položaj so, ob načinu volitev in odgovornosti šefa države, posebej pomembne njegove funkcije oziroma pristojnosti in iz njih izhajajočega razmerja šefa države do zakonodajnih in izvršnih organov oblasti (Kaučič 1995, 257). Avtor navaja, da prav ta razmerja predstavljajo v ustavni in politični teoriji enega izmed temeljnih kriterijev klasifikacije političnih sistemov (glede na obliko državne oblasti) na predsedniški, parlamentarni, parlamentarno-predsedniški (polpredsedniški) in skupščinski sistem.

3. 1 Demokratični politični sistemi

Tako kot se volilni sistemi delijo na večinske in proporcionalne, se demokratični politični sistemi praviloma delijo na predsedniške in parlamentarne (Sartori 2003, 103).

Živimo v obdobju, ko prvič v zgodovini večina ljudi na svetu živi v nekakšni demokraciji. To dejstvo odseva dramatične spremembe na političnem zemljevidu sveta v zadnji četrtini 20. stoletja. V tem kratkem obdobju se je število demokracij po svetu več kot podvojilo. Demokracija se je razširila iz jedra zahodne Evrope in nekdanjih

kolonij v južno in vzhodno Evropo, Latinsko Ameriko, Azijo in v del Afrike. Ta proces širjenja se je začel že prej, propad komunizma pa ga je samo še pospešil (Hague in Harrop 2007, 43).

Načinov preučevanja, kako je organizirana in vodena demokracija, je mnogo; načeloma in v praksi moderne demokracije prikazujejo različno število formalnih vladajočih institucij, kot sta zakonodaja in sodstvo, kakor tudi političnih strank in interesnih skupin. Ne glede na to se jasni vzorci in regulacije pokažejo šele, ko so te institucionalnosti preučene v luči vladanja, ali to počno na večinski ali konsenzualni način. Razliko med večinskim in konsenzualnim načinom vidimo v najosnovnejši in dobesedni definiciji demokracije – vladanje ljudstva ali v predstavniški demokraciji – vladanje ljudstva preko predstavnikov. To ponazarja znana fraza Abrahama Lincolna, nekdanjega predsednika ZDA, da demokracija ne pomeni samo vladanje ljudstva, ampak tudi za ljudstvo – pač glede na voljo ljudstva. Definicija demokracije kot vlade od ljudi za ljudi postavlja tudi osnovno vprašanje, katerim interesom mora vlada slediti, ko imajo ljudje različne preference. Eden od odgovorov leži v večinski demokraciji, ki zastopa želje večine. Drugi odgovor pa je lahko, da bi morala vlada zastopati interese čim večjega števila ljudi. Takšne vrste demokracije ne zadovolji večinski sistem, ampak išče način maksimizacije velikosti te večine (Lijphart 1999, 1–2).

Mejnik demokratične družbe je obdobje med letoma 1828 in 1926, ko se je začel prvi val demokratizacije in je 30 držav vzpostavilo minimalne demokratične standarde. Drugi val je prišel med drugo svetovno vojno in se nadaljeval v leto 1962. Naslednje velike spremembe so prišle šele med letoma 1974 in 1991 s tretjim valom demokracije. Takrat se je v južni Evropi v 70. letih končal diktatorski režim v Grčiji, na Portugalskem in v Španiji, v 80. letih so se generali Latinske Amerike umaknili, tik pred prelomom tisočletja pa smo doživeli zlom komunizma (Huntington v Hague in Harrop 2007, 52–57).

Tabela 3. 1: Huntingtonovi trije valovi demokracije

	OBDOBJE	PRIMERI
prvi val	1828–1926	Britanija, Francija, ZDA
drugi val	1943–1962	Indija, Izrael, Japonska

tretji val	1974–1991	Južna in vzhodna Evropa, Latinska Amerika, deli Afrike
------------	-----------	--

Vir: Huntington v Hague in Harrop (2007, 53).

Po naravi je demokratični sistem tisti, ki svobodno pospešuje izražanje zahtev in predlogov članov družbe na kateremkoli področju. Povezave med družbo in državo nastopajo v obliki vrste visoko razvitih in zapleteno sestavljenih političnih institucij, katerih funkcija je oblikovanje in izražanje ljudske volje (zahtev).

Gre za:

- zakonodajna telesa, ki sooblikujejo politični proces in brez katerega ni možno delovanje demokratičnih držav,
- sodno vejo oblasti, ki nadzira zakonodajno, posreduje med državnimi institucijami, praviloma nudi družbeno podporo obstoječemu režimu, opredeljuje in ščiti pravice posameznikov ter se trudi ohraniti neodvisnost od vpliva izvršne oblasti,
- izvršna veja je v tesni povezanosti s prevladujočo politiko in razmerjem med državo in družbo. Je ena od mnogih funkcij in brez dvoma osrednja, ki jih opravlja država (Ferfila 2008, 27–29).

3.1 Predsedniški politični sistemi

Hague in Harrop (2007, 54) Mehiko uvrščata v federalno predsedniško ureditev, kjer je predsednik izvoljen za šest let in mandata ne more podaljšati.

Prvi kriterij, ki definira predsedniški sistem, so splošne neposredne volitve predsednika za točno določen čas (od štiri do osem let). To je zagotovo nujen pogoj za definiranje predsedniškega sistema, a še zdaleč ni dovolj. Drugi nujni pogoj je, da v predsedniških sistemih parlament ne more ustoličiti predsednika niti sesuti vlade. Ta je v strogi domeni predsednika, ki sam po svojem prepričanju imenuje in menja člane vlade. Ali sta zgoraj omenjena kriterija skupaj dovolj za identifikacijo predsedniškega sistema? Ne popolnoma. Predpostavljamo, da čisti predsedniški sistem ne dopušča dvojne oblasti oziroma oblasti, ki je razdeljena med njega in njegov kabinet. Na tem mestu Lijphart predlaga kriterij vodenja oblasti ene osebe. A Sartori se raje kot k prej omenjeni dikciji

nagiba k manj kruti formulaciji, da se oblast linearno spušča od predsednika (Sartori 2003, 103–106).

K temu dodajmo še eno podrobnost, da je predsednik za razliko od predsednika vlade tudi ceremonialni predsednik države. Ne moremo pa mimo tega, da sta tako predsednik vlade kot predsednik države izvoljena, sistemu pa daje določeno avtonomijo tudi to, da ne moreta rušiti drug drugega (Hague in Harrop 2007, 329).

Predsedniški sistem lahko opredelimo z naslednjimi značilnostmi:

- pozicija predsednika vlade (operativnega vodje) in predsednika države (simbolnega vodje) je združena v enem, in to v predsedniškem uradu (kabinetu),
- predsednika volijo neodvisno od zakonodajnega telesa (čeprav lahko na isto volilnico in na isti dan), kar se nanaša zlasti na njegovo politično preživetje,
- predsednik in zakonodajno telo sta izvoljena za različno obdobje,
- predsednika volijo neposredno državljani ali pa elektorji kot volilno telo, ki so prav tako voljeni.

Izmed 30 demokratičnih držav, ki spadajo v predsedniški sistem, jih je večina (16) v Latinski Ameriki, kjer so najpogostejša oblika političnih sistemov. Nekateri predsedniški sistemi poznajo samo en predsedniški mandat (Kolumbija, Kostarika in Mehika), spet drugi predpisujejo vmesno obdobje, ki mora preteči, da prejšnji predsednik, ki je že bil izvoljen, lahko spet kandidira (Čile, Urugvaj, Dominikanska republika) (Ferfila 2008, 305–307).

Ob tem velja spomniti, da s povečevanjem vpliva ZDA, njene mednarodne moči, ta vplivala na razvoj političnih sistemov v Mehiki, centralni in Južni Ameriki, Filipinih, Tajvanu, Južni Koreji in Liberiji (Bebler 1990, 268).

V predsedniški demokraciji je predsednik izvršne oblasti izvoljen na neposrednih volitvah na ozemlju vse države. Izvršilna, zakonodajna in sodna oblast so ločene institucije z določenimi ustavnimi nalogami ter vgrajenimi kontrolnimi mehanizmi. Noben član vlade ne more biti hkrati v več kot eni veji oblasti. Predsednik je hkrati vodja vlade in vodja države, kar pomeni, da vodi svojo državo navznoter in navzven.

Vladne politike pa mora odobriti, sprejeti parlament, ki ima tudi finančne pristojnosti – najvišja davčna in proračunska avtoriteta. Vsaj v ZDA vsa ustavna vprašanja vključno z razreševanjem sporov med izvršilno in zakonodajno vejo oblasti spadajo v pristojnost vrhovnega sodišča, ki je pristojno za sodni nadzor (Ferfila 2006, 14–15).

3. 1. 2 Parlamentarni politični sistemi

Poimenovanje nam pove, da največjo odgovornost nosi parlament. Večina razvitejših držav se je na prehodu v demokracijo odločila za v Evropi bolj preizkušen parlamentarni sistem, po katerem je središče odločanja v sferi parlamenta in vlade. Tudi Slovenija se je odločila za ta model z nekaterimi kompromisi in posebnostmi (Zajc 2004, 93).⁴

Po Sartoriju (2003, 123–124) mora v vseh sistemih, ki jih imenujemo parlamentarni, parlament potrditi vlado, slednja mora imeti njegovo zaupanje, parlament pa ima tudi možnost, da vladi izglasuje nezaupnico. Obstajajo najmanj tri različice parlamentarnega sistema: na eni skrajnosti je kabinetski sistem angleškega tipa, kjer izvršna oblast prevlada nad parlamentom; na drugi skrajnosti pa imamo sistem francoske (tretja in četrta republika) skupščinske oblasti, ki vladanje naredi skoraj nemogoče; imamo pa še srednjo različico, kjer imajo glavno vlogo stranke.

O treh značilnostih parlamentarnega političnega sistema govorita tudi Hague in Harrop (2007, 336), ki pravita, da vladajoči izhajajo iz parlamenta in jih lahko ta z glasom o nezaupnici razreši, izvršna veja oblasti se oblikuje v obliki sveta ministrov, v katerem ima predsednik vlade tradicionalno vlogo prvega med enakimi, predsednik države pa je ločen od premiera.

Če se vrnemo k Sartoriju (2003, 124–125) in delitvi oblasti, je ta dejal, da so te številne. Eden od načinov za vnašanje reda je, da se osredotočimo na glavnega akterja v izvršni veji oblasti – predsednika vlade. Ta je lahko do svojih ministrov v odnosu:

- prvi *nad* neenakimi (angleški prvi minister),
- prvi *med* neenakimi (kancler v Nemčiji),

⁴ Posebnosti slovenskega parlamentarnega političnega sistema bomo spoznali v poglavju, ko bomo natančneje razdelali politični sistem Slovenije.

- prvi *med* enakimi (premier, ki pade z vlado).

V parlamentarnih sistemih poznamo tri oblike vlade, ki so odvisni od strankarskega ravnotežja. To so večinska, manjšinska in koalicijska vlada. Britanija je klasični primer vladanja stranke, ki ima varno večino in ji ni treba sklepati koalicij. K temu v veliki meri pripomore volilni sistem, strankarska disciplina pa poskrbi, da člani parlamenta glasujejo za stranko in ne po osebnem prepričanju. Veliko držav pa za volitev v zakonodajno telo uporablja proporcionalni volilni sistem, s katerim nobena stranka ne more doseči večine sedežev. Tako se oblikuje večinska koalicija, kjer dve ali več strank zavzame večino sedežev v parlamentu. Ko se stranke formalno povežejo v koalicijo na podlagi medsebojnih zaveznih in še vedno nimajo večine, potem govorimo o manjšinski koaliciji. Kot tretja možnost oblike vlade je enostrankarska manjšinska vlada, ki jo ustvari največja stranka. Za najpogostejšo obliko v praksi pa se pokaže minimalna zmagovalna koalicija, kjer se združi le toliko strank, da si zagotovijo parlamentarno večino (Hague in Harrop 2007, 336–339).

Britanski model parlamentarne demokracije je običajno izhodiščna točka razpravljanja o parlamentarni vladi. Britanskega predsednika vlade izvoli večinska stranka v parlamentu, vendar pa mora biti tudi predsednik vlade predhodno izvoljen v parlament na volitvah v lokalnem okolju. Predsednik in vladni ministri so izvoljeni iz vodstva večinske stranke oziroma koalicije strank v parlamentu. V njem obdržijo svoj zakonodajni sedež, hkrati pa zasedejo izvršilne naloge v vladi. Govorimo o združenih pooblastilih (Ferfila 2006, 15). Dodajmo še nekaj očitnih prednosti tega sistema: vlada ima le redko večje težave pri sprejemanju proračuna, če se ji zalomi na kateremkoli področju, jo parlamentarci lahko odstavijo z glasovanjem o zaupnici, vlada pa lahko kadarkoli razpusti parlament in razpiše nove volitve (prav tam).

3. 1. 3 Polpredsedniški politični sistemi

Že pri oblikovanju hipotez nas je vodilo spoznanje, da ima Slovenija parlamentarni sistem s simbolično vlogo predsednika, kar je za Slovenijo svojevrstna značilnost, tako da ni odveč spoznati še polpredsedniškega sistema.

Ta sistem kombinira izvoljenega predsednika s predsednikom vlade in kabineto, odgovornim parlamentu. Kot dvoglavi sistem je polpredsedniški v boju med predsednikom in premierjem. Francoski politolog Maurice Duverger (v Hague in Harrop, 344) je prispeval definicijo, da je politični režim polpredsedniški, ko ustava definira, da je predsednik izvoljen z univerzalno volilno pravico; ima precejšnjo moč in mu nasproti stojijo predsednik vlade in ministri s svojo močjo. Precejšnja moč predsednika se nanaša predvsem na posebno vlogo pri zunanjih zadevah, izbiri predsednika vlade, potrjevanju referendumov, pravico veta, razpustu parlamenta. V teoriji predsednik države ponudi vodenje zunanjih zadev, predsednik vlade pa prevzame naloge, povezane z domačimi vprašanji. Polpredsedniški sistem je bil za evropske države v mednarodnih težavah privlačen. Finski je pomagal urejati občutljive odnose z ogromno sosedo Rusijo. Dvojna izvršilna oblast je bila takoj po padcu komunizma mamljiva tudi za centralnoevropske države. Treba je povedati, da ko mednarodni pritiski oslabijo, predsedniška zvezda usahne. Finci so leta 2000 spremenili ustavo v smeri povečane vloge parlamenta. Nekatere postkomunistične države, kakor je Madžarska, so celo spremenile politični sistem v parlamentarnega. Polpredsedniška forma je več kot samo tranzicijsko orodje, a parlamentarizma v Evropi ni ogrozila (Hague in Harrop 2007, 344–348).

Dotaknimo se še Sartorija (2003), ki je polpredsedniški sistem opredelil v petih točkah:

- predsednik države je neposredno ali posredno izvoljen za določen mandat,
- predsednik države si deli izvršno oblast s predsednikom vlade,
- predsednik države je neodvisen od parlamenta, vendar sam ne more vladati,
- predsednik vlade in vladni kabinet sta neodvisna od predsednika države in odvisna od parlamentarne večine,
- poglobljena karakteristika Sartorijevega polpredsedniškega sistema se vrti okrog strukture dvojne oblasti, ki omogoča različna ravnotežja, vse dokler obstaja možnost avtonomije vsakega posameznega dela izvršne oblasti (Sartori 2003, 154–158).

3. 2 Nedemokratični – avtoritarni politični sistemi

Zaradi narave diplomskega dela je smiselno izpostaviti nedemokratične politične sisteme, saj sta šli Slovenija in Mehika tudi skozi to obdobje. Ker bi bilo za diplomsko

delo preobširno opisovati vse nedemokratske sisteme,⁵ kot jih pojmuje politološka teorija 20. stoletja, ta med avtoritarne politične sisteme šteje komunistične, fašistične in totalitarne režime (glej Tabela 3. 2), se bomo raje posvetili avtoritarnim sistemom, kakor jih zasledimo pri Hague in Harrop (2007, 66) (glej Tabela 3. 3). Pri tem bomo izpostavili tiste ključne za razumevanje zgodovinskega okolja, skozi katerega sta šli primerjani državi v enem obdobju svojega obstoja.

Tabela 3. 2: Tradicionalna razvrstitev nedemokratskih političnih sistemov:

absolutizem	vladar je suveren v teoriji, v realnosti pa ni vsemogočen – evropski monarhi v obdobju med letoma 1648 in 1789
avtokracija	vladar ni odgovoren vladanim, zato je ta sistem podoben absolutizmu
despotizem	v klasični Grčiji je despot vladal svojemu gospodinjstvu, zdaj predstavlja absolutno vladavino
diktatura	prvotno so bili diktatorji v klasičnem Rimu posamezniki z neomejeno oblastjo v času krize. Zdaj diktatura pomeni podobno kot avtokracija
monarhija	prvotno je monarhija označevala vladavino enega, zdaj imajo kralji le še simbolično vlogo
oligarhija	vladavina manjšine
tiranija	v antični Grčiji je bil tiran vladar, ki je do oblasti prišel s silo ali prevaro, zdaj s tiranijo opisujemo neomejeno diktaturo.

Vir: Bogdanor in McLean v Hague in Harrop (2001, 32).

Ne moremo trditi, da vse avtokracije polagajo absolutno in neomejeno oblast v roke despotu, ki si s strahom, skritim nadzorom in terorjem podreja ljudstvo. Večina nedemokratskih sistemov v zgodovini in danes je avtoritarnih in ne totalitarnih. Ker so vladarji nad zakonom, je tudi ustavna konstrukcija nedemokratskih sistemov šibka, zakoni so negotovi, obstojajo posebna sodišča za posebej občutljive primere, parlament in sodstvo sta neprofesionalna, neučinkovita in podhranjena z osebjem. Manko jasnega

⁵ V 20. stoletju je politološka teorija nedemokratske sisteme pojmovala za avtoritarne (označuje vse oblike nedemokratskih političnih sistemov, ki za razliko totalitarnih, ne težijo k spreminjanju družbe in ljudi), komunistične (stranka komunistov ima vso moč v svojih rokah), fašistične (antiliberalna doktrina, ki poveličuje narod, katerega vodi vsemogočen posameznik) in totalitarne (režim, ki stremi k popolnemu nadzoru družbe z željo, da jo preoblikuje) (Hague and Harrop 2001, 34).

sodnega okvira za zaščito zasebne lastnine za avtoritarni sistem mnogokrat pomeni ekonomsko stagnacijo. Ker ni tekmujočih volitev, ni osveževanja voditeljev, tako se dogaja še posebej v enostrankarskih sistemih, da oblast vodi v diktaturo. Avtoritarni vodje si oblast zagotavljajo z močno vojsko, sponzorskimi povezavami z drugimi oblastniki in močnim nadzorom nad mediji (Hague in Harrop 2007, 61–64).

Tabela 3. 3: Oblike avtoritarnega vladanja

	DEFINICIJA	PRIMERI
komunizem	komunistična partija (KP) ima monopol nad politično močjo, ampak dandanes dovoli posameznikom zasebno lastnino	Kitajska, Vietnam
fašizem	neliberalna država, ki se zavzema za obnovo nacije okrog vseмогоčnega vodje. Nikdar v celoti izvedena.	Italija (Mussolini)
despot	vladanje enega samega skozi strah in nagrade, moč vzdržuje skozi lastno varnostno službo	Dominikanska republika (Trujillo), Haiti (François Duvalier)
vojaška oblast	vladavina oboroženih sil, pogosto pride na oblast z vojaškim udarom in zasede vodilna mesta v vseh vejah oblasti	Burma
enostrankarski sistem (other party-based regimes)	vladavina ene stranke, pogosto v kombinaciji močnega predsednika	Mnoge afriške države v obdobju po samostojnosti. Irak pred invazijo, ko je vladala stranka Ba'ath.
kraljevine	vladajoči kralj pride iz kraljeve družine in z ostali člani družine zavzema ključne politične in vojaške položaje	Kuvajt, Savdska Arabija
teokracija	redka oblika vladavine v kateri vladajo verski vodje	Iran
vladajoči predsednik	predsednik prevladuje politiko in medije, nasprotnike drži v stran in opozicijo v ozadju	Uzbekistan

Vir: Hague in Harrop (2007, 66).

Skozi zgornjo delitev bomo spoznali različne nianse avtoritarnega vladanja, delitev pa je relevantna za to nalogo, saj je Mehiko do leta 2000 vodil predsednik, ki je vso moč skoncentriral okrog ene stranke. Na drugi strani je tudi Slovenija v svoji zgodovini šla skozi fazo enostrankarskega komunističnega sistema, ki se je s časom spremenil v socialistični politični sistem.

Brooker piše, da so bile nedemokratske vlade ne glede na to, ali so jih vodili starešine, poglavarji, kralji, aristokrati, imperiji, vojska, ena stranka, norma skozi večino človekove zgodovine. Perlmutter trdi, da je bilo 20. stoletje doba avtoritarnih režimov, ki se ga bomo spominjali, da je navrgel Hitlerja v Nemčiji, Stalina v Rusiji, Maoa na Kitajskem in Pol Pota v Kambodži (v Hague in Harrop 2001, 31).

3. 2. 1 Vladajoči predsednik

Čeprav se avtoriteta začne kje drugje kot pri predsedniku, je ta v avtoritarnem sistemu v posebnem položaju, saj lahko zaradi svoje izpostavljene vloge položaj izkoristi v preusmeritev moči k funkciji, ki jo opravlja. Tipično to naredi, da preko medijev vzpostavi neposredni odnos z ljudmi, ki jim vlada. Takšen predsednik ima navadno veliko mero osebnega vladanja. Kakorkoli že, za razliko od despotizma je avtoriteta vezana na določen položaj, vlogo v političnem sistemu. Ta oblika vladanja ustreza večjim in kompleksnejšim sistemom. Proces koncentracije moči v rokah predsednika je domač v državah Latinske Amerike, kjer je znan kot *autogolpe*. To pomeni, da predsednik razglasi izredno stanje, umakne ustavno prepoved ponovnega kandidiranja na volitvah in si podaljša vladanje z dekretom. Čeprav koncept *autogolpe* izhaja iz latinskoameriških držav, lahko primere najdemo tudi drugod. To se je zgodilo v Uzbekistanu, največji centralnoazijski državi. Do zloma komunizma je bil Uzbekistan del Sovjetske zveze, leta 1991 pa je postal samostojen. Državi vlada Islam Karimov, bivši sekretar uzbeške komunistične partije. In prav on je izvedel udar proti stranki, ki jo je nekoč vodil. Najprej je leta 1994 izstopil iz naslednice partije, češ da samo nestrankarski voditelj lahko državi zagotovi stabilnost. S tem je ustvaril postopno spremembo v naravi avtoritarnega sistema v državi (Hague in Harrop 2007, 80).

3. 2. 2 Komunizem

V nasprotju z večino avtoritarnih sistemov so bile totalitarne vlade 20. stoletja osnovane na podlagi ideologije prehoda. V zasledovanju radikalnih ciljev sta komunistični in fašistični sistem razvila nepojmljivo mobilizacijo in množični nadzor množice ljudi. Oktobrska revolucija leta 1917 je napovedala začetek režima, ideologijo in revolucionarno vrenje, za katerega se je verjelo, da bo povozil kapitalistične demokracije zahoda. Čeprav komunizmu to ni uspelo na zahodu, se je uspešno širil po vzhodni Evropi in Aziji. Tako je leta 1924 nastala največja država na svetu Zveza sovjetskih socialističnih republik. Po drugi svetovni vojni so se temu imperiju pridružile vzhodnoevropske države, komunizem se je preko meja Sovjetske zveze širil na Kitajsko, v severni Vietnam in na Kubo. Komunistični režimi (glej Tabela 3. 4) so bili zelo avtoritarni, brez opozicije, z uprizorjenimi volitvami, delovali so nad zakonom, na novo pisali ustave, določevali poglavitne zadolžitve vladi, nadzirali medije in vohunili za ljudstvom (Hague in Harrop 2007, 65–67).

Tabela 3. 4: Komunistične države

	URADNO IME	ZAČETEK KOMUNIZMA	KOMENTAR
Kitajska	Ljudska republika Kitajska	1949	komunistična stranka je obdržala strogo politično kontrolo in vodi bistvene in uspešne ekonomske reforme
Kuba	Republika Kuba	1961	osebni despotizem, ki ga vodi Fidel Castro. Raul Castro bi lahko nasledil brata.
Laos	Ljudska demokratična republika Laos	1975	improvizirana država z delno liberalizirano ekonomijo in starajočim se vodstvom komunistične stranke
Severna Koreja	Demokratična ljudska	1948	totalitarni režim, ki sloni na osebostnem kultu okrog

	republika Koreja		»ljubljenega vodje« Kim Jonga, sina velikega vodje Kim Il Sunga
Vietnam	Socialistična republika Vietnam	1976*	tudi tukaj je komunistična stranka sprožila reforme, a obdržala politični monopol
* Severni Vietnam: 1954.			

Vir: Hague & Harrop (2007, 68).

Komunistične stranke na Kitajskem, v Vietnamu in Laosu so v zadnjih dveh desetletjih zmanjšale kontrolo nad ekonomijo, a politično moč še vedno trdno držijo v svojih rokah. Tako še vedno ostajajo enostrankarski sistemi. Ni važno, kakšno teorijo so te države zasledovale, reforme so prinesle neenakomerno rast, še posebej na Kitajskem in v Laosu. S tem, ko so z vajeti spustili podjetniško iniciativo, je vladajoča stranka preobrnila moment, in to je privedlo do padca komunizma v Sovjetski zvezi in vzhodni Evropi. Kot rezultat azijske komunistične stranke lahko na nacionalni ravni še vedno razlagajo, kako bodo ujeli zahod, kar je deloma tudi razlog, da njihov položaj ostaja nedotaknjen. Kitajska zna poskrbeti za nedemokratični razvojni model, ki bi mu sledile avtoritarne države z nizkimi prihodki. A vseeno korupcija, tovarišizem in brezobzirnost ostajajo na Kitajskem udomačeni. Poleg tega politike v Pekingju čaka dolg seznam izzivov, nekateri od teh izvirajo prav iz ekonomskega razvoja. Te težave so okoljska degradacija, povečevanje razlik med provincami in posamezniki, masovne migracije s podeželja v mesta, neposlušnost kmečkega stanu, brezposelnost v mestih, staranje prebivalstva, neučinkovitost pri razporejanju kapitala, vztrajna korupcija in popolna brezobzirnost do režima. Upravljanje in reševanje težav bo verjetno prineslo reforme in zatiranje, a ne demokracije (povzeto po Hague in Harrop 2007, 67–72).

3. 2. 3 Enostrankarski politični sistemi

Ta politični sistem nam bo v nadaljevanju pomagal osvetliti režima, ki sta ga imela Slovenija do leta 1991, ko smo prešli iz socialističnega enostrankarskega sistema v večstrankarskega, in Mehika do volitev na prelomu tisočletja, ko je stranka PRI

(nekdanja PNR) prvič po ustanovitvi leta 1929 tudi uradno izgubila volitve in vpliv.⁶ Pomembna pa je dediščina, ki sta ga enostrankarska sistema pustila za sabo. V Sloveniji je predsednik še vedno obdržal določeno moč, v Mehiki pa je lahko predsednik izvoljen le enkrat, kar glede na zgodovinske izkušnje niti ni tako presenetljivo.

V teoriji, občasno pa tudi v resničnem življenju, nastanejo posamezne vladajoče stranke, ki niso komunistične ali fašistične in ki omogočijo bazo za avtoritarno vladanje. Avtoritarni sistem namreč takšno stranko potrebuje, saj jih mora konec koncev, četudi ima ta sistem volitve, nekako nadzirati. Razlikovati pa moramo med podporo moči in močjo samo. Pogosto se namreč zgodi, da je stranka »vozilo« namesto voznika, resnična moč pa je v rokah prevladujočega predsednika, vojaškega vladarja ali elite. Po drugi strani pa če ima takšna stranka prevladujočo vlogo, jo še vedno lahko ujame močan vodja (Hague in Harrop 2007, 76).

Na tej točki Wiatr (v Bebler in Seroka 1990, 243) razlikuje monostrankarski sistem, hegemonski sistem in sistem s prevladujočo stranko. V najekstremnejšem primeru obvladovanega strankarskega sistema je z zakonom določena le ena stranka, ki lahko obstaja, tako da o tekmovalnosti med strankami niti ne moremo govoriti. Hegemonski politični sistem deluje na podlagi zakonske izključenosti opozicijskih strank. V režimih prevladujoče stranke obstaja element tekmovanja med vladajočo stranko, ampak kot je pokazal politični sistem v Mehiki v zadnjih 50 letih, je tekmovanje zelo oteženo z zakonskimi in drugimi sredstvi (prav tam).

Osvetlimo še tako imenovano avtoritarni režim z dominantno stranko. Ti sistemi vsiljujejo neko stopnjo represije proti opoziciji. A moramo pojasniti, da ti sistemi dovoljujejo redne in smiselne volitve.⁷ Če tega ne bi bilo, bi takšen sistem klasificirali za popolnoma zaprt avtoritarni režim. Kljub njihovi zmožnosti ti sistemi proti opoziciji le redko uporabijo silo in so daleč od vsakršne prepovedi pluralizma, ki zaznamuje enostrankarski sistem. Razlika med avtoritarnimi režimi z dominantno stranko in

⁶ Partido Nacional Revolucionario – Mehška politična stranka, ki je na predsedniških volitvah leta 2000, po 71 letih vodenja države, prvič izgubila primat (Krauze 2006, 54). Leta 1946 se je stranka preimenovala v Partido Revolucionario Institucional (PRI) (E. Davis in Brachet-Marquez 1997, 96).

⁷ Smiselne volitve Green razume kot volitve, kjer je opozicijskim kandidatom dovoljeno, da se registrirajo kot stranka in tekmujejo za vse voljene položaje. Res pa je, da so te volitve pod vsemi demokratičnimi standardi, bolj so bile podobne ritualom (Green 2007, 2 in Green 2007, 71).

enostrankarskimi sistemi je v spoštovanju človekovih pravic. Avtoritarni z dominantno stranko se redkeje zatečejo k represiji (Green 2007, 44–45).

4 MEHIŠKI POLITIČNI SISTEM

Mehika je bila največja in najbogatejša španska kolonija. Imenovali so jo kar Nova Španija. Ciudad de Mexico je prerasel Madrid, prestolnico Španije. Svojo neodvisnost je Mehika dobila 1821., imela je dve ustavi, ki sta državo deklarirali kot federalno republiko 27 držav, dveh teritorijev in federalnega območja, dva imperija (Iturbidov je med letoma 1822 in 1823 trajal vsega nekaj mesecev, Maksimiljanov pa s Francosko intervencijo vse od leta 1864 do 1867.) (Romero 1896, 364).

Do 80. let prejšnjega tisočletja je Mehika postala le blede podoba tistega, kar je bila Mehika ob rojstvu. Moderna država Mehika je postopno nastala na pepelu nasilne socialne revolucije v letih med 1910 in 1917 (Morris 1995, 17).

Tabela 4. 1: Veje oblasti v Mehiki

	VEJE OBLASTI	
ZAKONODAJNA	IZVRŠNA	SODNA
KONGRES Zg. dom Sp. dom	PREDSEDNIK DRŽAVE	VRHOVNO SODIŠČE / FEDERALNA SODIŠČA

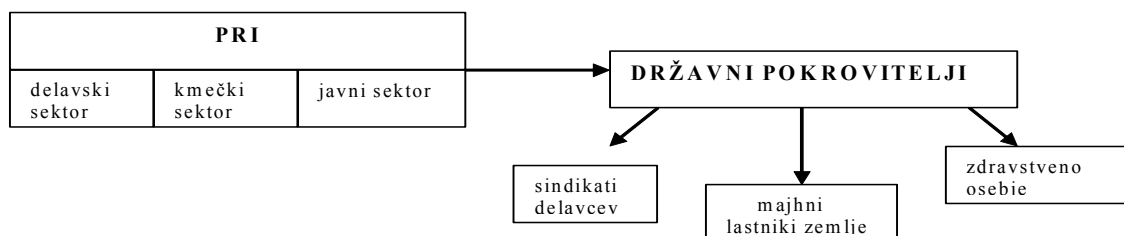
Vir: prirejeno po Bras v Merrill in Miró (1996).

4. 1 Mehiški politični sistem do preloma tisočletja

Huneus (1990, 341) trdi, da je imela Mehika od leta 1930 avtoritarni politični sistem. V nadaljevanju (346) razloži, da obstajajo avtoritarni režimi v dobesednem pomenu besede. V tem primeru je politični sistem obdarjen z institucijami in jasno tekmovalnostjo, moč pa je skozi uveljavljena pravila porazdeljena med vladajočo elito, ki ji uspeva, da vključi jedro prebivalstva (glej Skica 4. 1). S tem je možnost socialnih nemirov zmanjšana in verjetnost, da bo uporabljena sila za stabilizacijo sistema, izgine. V državah Latinske Amerike je Mehika najboljši primer avtoritarnega režima. Po krvavi

državlanski vojni so konstituirali politični sistem, ki je vključeval glavne socialne skupine (Huneeus 1990, 346).

Skica 4. 1: Mehika pod vladavino PRI

Vir: Hague in Harrop (2007, 224).

Pred demokratičnimi in ekonomskimi reformami v 80. letih in 90. letih je bila baza mehiškega političnega sistema stranka PRI, sestavljena iz koalicije delavskih, kmečkih in javnih delavcev. Te asociacije so si tako prek PRI zagotovile nadzor nad svojim sektorjem, saj so bili poplačani tudi z uslugami in subvencijami, poleg tega pa so državni pokrovitelji skrbeli še za ostale organizirane skupine, kot so zdravstveni delavci in učitelji. Opozoriti velja, da so vojska, cerkev in velika podjetja obdržali neposredni stik z vladajočo elito (Hague in Harrop 2007, 224).

Medtem ko je predsednik prevladal tako državo kot stranko (PRI), je ta mreža državno-partijskega sistema prevladovala družbo. Skozi korporativistično kontrolo in pokroviteljsko mrežo se je partijsko vladajoča mašinerija usidrila v tovarne, kmečke skupnosti, mestne okoliše, šole, birokrati pa so prevzeli institucije, ki bi morale spadati v civilno družbo. Ta korporativni sistem, temelječ na avtonomiji socialnih organizacij in netekmovalnih volitvah, je upravičeno dobil ime avtoritarni. Vendar lahko rečemo, da je bil mehiški posebne vrste, bolj je slonel na strukturalni vključenosti in revolucionarno navdahnjenem konsenzu kakor na represiji. Celo pluralizem so poznali. Tisti, ki so želeli izzvati sistem zunaj dominantne PRI, so to lahko naredili. Imeli so legalno podporo in finančno pomoč s strani države. Opozicijske stranke so imele rezervirane sedeže v spodnjem domu kongresa (*camara de diputados*). A kaj ko je bila njihova vloga in vloga neodvisnih delavskih sindikatov tako majhna, da nikakor niso predstavljali resnega izziva državi (povzeto po Morris 1995, 17–19).

Nastavki za prevlado ene stranke so se začeli leta 1910, ko so se kmetje in nastajajoči srednji razred uprli vladajoči oligarhiji, ki jo je podpiral tuji kapital. Rezultat tega je nova ustava iz leta 1917, ki je omejila vlogo cerkve. V začetku januarja 1929 je potekal ustanovni zbor stranke Partido Nacional Revolucionario (PNR) (glej zaznamek 5). V nadaljevanju sta predsednik Lazaro Cardenas in njegova administracija izvedla radikalne reforme, ki so zemljo razdelile med milijone kmetov. Hkrati s tem je predsednik vzpostavil sistem, ki je bil zgrajen okrog prej omenjene stranke PNR. Stranka se je v želji, da prevzame politično »mašinerijo«, prestrukturirala v tri sektorje, ki so masovno združili delavce, kmete in javni sektor. Vodje teh sektorjev so nato distribuirali usluge svojim članom in s tem ustvarili nenehno podporo stranki.

Postopoma so se začele kazati prve razpoke v stabilnem sistemu, ki ga je nadzirala dominantna stranka:

- povečevanje revščine med tistimi, ki so bili zunaj strankarskega nagrajevanja, kar je vodilo v upore,
- z ekonomsko rastjo se je večal srednji razred in z njim opozicija,
- ekonomske krize, do katerih je občasno prišlo, ker je stranka svoje politične cilje uvrstila pred zdravo ekonomsko politiko.

S padajočo učinkovitostjo sistema je bila stranka soočena z novimi izzivi. Predsednik Carlos Salinas de Gortari je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja začel ekonomske reforme, ki so vodile v privatizacijo večjih podjetij in odpiranje gospodarstva mednarodnemu trgu. Ko je PRI izgubila nadzor nad ekonomijo, je padala tudi njena možnost pokroviteljstva in vsaj volivci v mestih so dobili možnost izbiranja med opozicijo. Do devetdesetih let stranka ni več mogla prirejati volitev in tako je leta 1997 izgubila večino v zbornici delegatov. Leta 2000 pa smo bili priča odločilnim volitvam, kjer je PRI izgubila še predsedniške volitve (Hague in Harrop 2007, 54–55).

S tem, da dominantna stranka pade, ko izgubi nadzor na ekonomijo, se strinja tudi Green (2007, 33). S privatizacijo se takšna stranka oslabi, saj omeji dostop do javnih sredstev in brez njih se omrežje izsuši, kar pomeni, da imajo opozicijske stranke možnost širjenja (prav tam).

Ne samo da je PRI potlačila vsako obliko opozicije in prirejala volilne rezultate, z nasprotniki in demonstranti je znala tudi krvavo obračunati. Med demonstracijami leta

1968 je tekla kri študentov, dijakov in mimoidočih v Ciudadu de Mexico (glej prilogo B.). V začetku leta 1994 pa je z orožjem odgovorila v Chiapasu, ko so se uprli prvotni prebivalci (glej naslednje poglavje).

4. 2 Prva postmoderna revolucija

Slika 4. 1: Prva postmoderna revolucija.⁸

Esta usted en territorio rebelde Zapatista. Aqui manda el pueblo y el gobierno obedece. Se prohíbe estrictamente el trafico de armas, siembra y consumo de drogas, ventas y bebidas embriagantes, trafico ilegal de maderas. No a la destruccion de la naturalesa. Junta de buen gobierno zona norte.

Nahajate se na uporniškem ozemlju Zapatistov. Tukaj ukazujejo ljudje in vlada uboga. Strogo je prepovedano trgovanje z orožjem in lesom, gojenje in uporaba drog, uživanje alkohola in uničevanje narave. Zona sever, odbor dobrege vladanja.

Prvi januar 1994 bo v zgodovinske knjige prišel kot paradoks v moderni Mehiki. Na dan, ko je bila Mehika s sprejetjem v ekonomsko asociacijo North American Free Trade Agreement (NAFTA) povzdignjena v države prvega sveta, se je v Chiapasu, najjužnejši mehiški državi, zgodila oborožena vstaja, ki ji je sledilo dvanajstdnevno bojevanje. Rojeno je bilo gibanje, ki je z vladajočo stranko PRI tekmovalo, v katero smer bo šla Mehika (Gilbreth in Otero 2001, 7). Avtorja trdita, da je bilo socialno gibanje Ejercito Zapatista de Liberacion nacional (EZLN),⁹ ki so ga sprožili Zapatisti, glavna sila demokratizacije Mehike, veliko pomembnejša kakor opozicijske stranke. Ob tem poudarjata (2001, 8), da EZLN zagovarja demokratizacijo od spodaj navzgor bolj kakor nasilni prevzem oblasti. Takoj po vstaji je bil Patroncinio Gonzales, notranji minister in nekdanji guverner Chiapasa, prisiljen odstopiti in spremembe volitev za leto 1994, ki jih bodo lahko spremljali mednarodni opazovalci, so bile najavljene. Še več, do leta 1996 je postal federalni volilni inštitut samostojen. Mehiški intelektualci so priznavali, da je EZLN pretresel Mehiko in vzbudil najmočnejši politični in kulturni šok, kar so ga videli

⁸ Marcos je v Chiapasu po besedah New York Timesa vodil prvo postmoderno revolucijo. Kmečki upor je združil s tehnologijo in na ta način svetovno javnost opozoril na njihove težave (Wild 1998). Vstaja indijancev v Chiapsu, ki je januarja izbruhnila na svetovno sceno je postmoderno politično gibanje (Burbach 1994, 113).

⁹ Ime Zapatista namiguje, da ima gibanje korenine v imenu in delu znanega borca Emiliana Zapata, ki je v revoluciji leta 1910 zemljo razdelil med kmete (Vodovnik 2003, 38).

v zadnjih 25 letih. S tem, ko so aktivirali civilno družbo, so uporniki tlakovali pot demokraciji. Množične demonstracije so zahtevale mir ter da vojska neha napadati uporniške vasi. EZLN ni zahteval samo demokracije, ampak je kritiziral tudi neoliberalizem, ki je pomenil smrt kmeta. Vstaja je dvignila tudi vprašanje zemlje in reform okrog distribucije zemlje avtohtonim prebivalcem. Ti so v Chiapasu dobili prostor, kjer so lahko razvili svoje zahteve kljub močnemu nasprotovanju lastnikov zemlje. Kljub vojnemu stanju v Chiapasu je EZLN leta 1996 z vlado podpisal sporazum, ki je avtohtonemu prebivalstvu priznaval njihove pravice in kulturo, a ta ni doživel luči sveta, saj je predsednik Zedillo sporazum zavrnil. To so člani EZLN videli kot izdajo in nato tudi nehali pogajanja z Manuelom Lopezom Obradorjem, vodjo mehiške politične opozicije, o ustanovitvi strateške zveze za prihajajoče volitve v kongres. Vstaja Zapatistov je prispevala k širjenju demokratičnosti v polje politične družbe kakor tudi v civilno-družbeno in kulturno okolje. Hkrati s tem je vzbudila civilno družbo, da je na koncu premagala PRI. Ne glede na to, da je ta stranka volitve leta 1994 dobila, so Zapatisti navdihnili družbo, da se je začela zavedati pravic avtohtonih prebivalcev in dvomiti o monopolni oblasti stranke PRI, kar je vodilo, da je PRI leta 2000 izgubila predsedniške volitve (povzeto po Gilbreth in Otero 2001, 7–29).

Pri Vodovniku (2003, 49) zasledimo, da zapatizem omogoča bazo najširšemu, brezčasnemu in brezrazrednemu krogu demokratičnih sil, ki skupaj prispevajo k širšemu gibanju, ki daje moč v roke ljudstvu. Zapatizem stremi k demokratičnemu dialogu in ne k nasilnemu upor. Ravno zaradi tega zapatizem predstavlja grožnjo in izziv sovražnikom (Vodovnik 2003, 49).

4.3 Ustava

Revolucija med letoma 1910 in 1917 je uničila takratno državo. Gibanje Francisca Madera je v letu 1911 obglavilo centralizirano, osebno in starajočo politično mašinerijo diktatorja predsednika Porfiria Diaza, ampak večini lokalnih vladarjev, guvernerjev, birokraciji in vojski iz starega režima je uspelo preživeti serijo državljanskih vojn med 1913 in 1914. Mehika je bila sestavljena iz samooklicanih guvernerjev, vojaških diktatorjev (caudillos) in revolucijskih ter protirevolucijskih gibanj. Od novembra leta 1916 do januarja 1917 so člani levega krila Carrancistov napisali reformirano ustavo (Thomas 1985, 198).

Ta je stopila v veljavo 5. februarja 1917 in mnogi jo smatrajo za eno radikalnejših in bolj izčrpnih ustav v moderni politični zgodovini. Čeprav ji je socialna vsebina dala naziv prva moderna socialistična ustava, pa ima v sebi mnogo liberalnih prvin in konceptov ustave Združenih držav Amerike. Liberalni koncept se kaže v federalizmu, delitvi oblasti in človekovih pravicah. V ustavi so bile do amandmajeve leta 1992 prisotne nacionalistične zahteve, da ima Mehika kontrolo nad naravnimi viri. Ustava priznava socialne in delavske pravice, ločitev cerkve in države. Formalno ustava Mehiko definira za federalno državno, določa, da jo sestavlja 31 držav in federalno območje. Federalna vlada je ločena na izvršno, zakonodajno in sodno oblast. Samo predsednik lahko razglasi zakon. Izvršna oblast lahko na predlagani zakon zakonodajne oblasti vloži veto. Čeprav je lahko veto pomembnejši, ni nobenega ustavnega zakona, s katerim bi lahko predsednika prepričali, da podpiše predlog in ga s tem spremeni v zakon. Ustava Mehike določa, da mora država zagotoviti avtonomijo in socialno pravičnost. Poleg splošne deklaracije posameznikovih pravic, ustava določa še posebne socialne pravice delavcev in kmetov ter njihovih organizacij. V 123. členu omogoča pravico do združevanja, osemurni delovnik, zaščito mladoletnih in žensk na delovnem mestu, kar je bilo za leto 1917 edinstveno. Zagotavlja pa tudi, da mora minimalna plača omogočati zadovoljitev osnovnih potreb v življenju delavca in enako plačilo ne glede na spol, raso ali etnično pripadnost. Za nameček 123. člen jasno določa, da delavci lahko stavkajo in soodločajo v podjetjih (povzeto po Bras v Merrill in Miró 1996, 236–237).

4. 4 Predsednik države

Predsednik je najvišja institucija ne samo v državi, ampak v celotnem političnem sistemu. Na podlagi navidezne vsemogočne moči predsednika, ki ga nihče ne nadzira, so kritiki mehiški politični sistem imenovali kar šestletna monarhija. Predsednika izvoli večina registriranih volivcev v 31 državah in federalni enoti. Predsednik je tudi uradno šef države, vodja vlade in vrhovni poveljnik oboroženih sil. Če predsednik pade v prvih dveh letih, mora kongres določiti začasnega predsednika, ki razpiše posebne predsedniške volitve, da konča mandat. Če pa do nezasedenosti predsedniškega položaja pride v nadaljnjih štirih letih, potem kongres določa nadomestnega predsednika do konca mandata. Poleg posebnih pravic in zakonodajne moči lahko predsednik po prosti volji imenuje in odstrani člane svojega kabineta in skorajda vse zaposlene v izvršni veji oblasti. Mehiški predsednik po izteku sexenia, kakor imenujejo šestletni

mandat, ne more biti več nikdar izvoljen.¹⁰ Prav tako pa mehiški politični sistem ne pozna funkcije podpredsednika. (Bras v Merrill in Miró 1996, 238–241).

Mehiška ustava v 71. členu daje možnost pošiljanja predlogov zakonov kongresu predsedniku republike, članom spodnjega in zgornjega doma in kongresom posameznih držav. V nadaljevanju (82. člen ustave) je določeno, da za predsednika lahko kandidira le rojeni državljani Mehike, ki mora v državi prebivati vsaj 20 let, na dan volitev pa mora biti star najmanj 35 let. Poleg tega ne sme biti član verske sekte, leto pred volitvami mora živeti v državi, šest mesecev pred dnevom volitev ne sme služiti v vojski, zasedati položaja zunanjega ministra ali njegovega namestnika, prav tako je prepovedano, da je državni tožilec ali guverner. V 89. členu ustave je med drugim zapisano, da predsednik razglašča in izvaja zakone, po prosti presoji imenuje in odstranjuje državne sekretarje, diplomate in starejše uradnike zakladnic. V bistvu lahko odpusti skoraj vsakega državnega uslužbenca, če to ni drugače določeno v ustavi ali zakonu. Prav tako je v rokah predsednika imenovanje članov vrhovnega sodišča, diplomatov, višjih vojaških častnikov, državnega tožilca. Predsednik usmerja tudi zunanjo politiko. Smiselno je še, da omenimo odpoklic predsednika. V mehiškem političnem sistemu lahko predsedniku sodijo le za izdajo oziroma zaradi resnega kriminalnega dejanja (108. člen ustave).

Tabela 4. 2: Pristojnosti predsednika Združenih držav Mehike

	PRISTOJNOSTI
reprezentativna	predstavlja in vodi državo, namešča in odpokliče diplomate, člane državne zakladnice (te ratificira senat), poveljuje vojski, podeljuje priznanja, na letni otvoritveni seji kongresa poda poročilo o stanju v javnem sektorju
zakonodajna	kongresu v potrditev pošilja predloge zakonov, ima moč zavreči predloge zakonov članov kongresa in posameznih državnih kongresov
izvršilna	izvaja notranjo in zunanjo politiko, potrjuje in izvršuje zakone,

¹⁰ 83. člen ustave tudi določa, da je vnovično kandidiranje absolutno prepovedano. To velja tako za nadomestnega kot začasnega predsednika, ki ga imenuje kongres (Instituto de investigaciones jurídicas, 2005).

	predlaga in odpokliče ministre, javne uslužbence (velja le za tiste, ki jih po ustavi ali zakonu drugače ni mogoče), napove vojno
sodna	predlaga tri kandidate za vrhovnega sodnika, izbere državnega tožilca, člana federalnega sodnega sveta, v njegovi pristojnosti so pomilostitve

Vir: povzeto po Ustava Mehike in Bras (1996).

Tabela 4. 3: Značilnosti instituta predsednika države

	ZNAILNOSTI
volitve predsednika	splošne, tajne in neposredne volitve
trajanje mandata	šest let, izvoljen je lahko samo enkrat
nezdružljivost funkcije	z opravljanjem druge javne funkcije vsaj pol leta pred izvolitvijo šest let
volilna pravica	izvoljen je lahko le mehiški državljan, ki je na dan volitev star vsaj 35 let, volijo lahko vsi polnoletni državljani

Vir: povzeto po Ustava Mehike in Bras (1996).

4. 5 Kongres

V drugem poglavju ustave je zakonodajna oblast določena v 50. členu in je v rokah kongresa (*congreso de la Union*), ki ga sestavljata ljudska skupščina – spodnji dom (*camara de diputados*) in senat – zgornji dom (*camara de senadores*). Kakor v ZDA sta oba domova odgovorna za diskusijo in potrjevanje zakonodaje. Moč sprejemanja predlogov zakonov si kongres deli z izvršno oblastjo. Slednja spravi v proceduro 90 odstotkov vse zakonodaje. Kongres ima dve redni seji na leto, prvo 1. novembra, ki se nadaljuje v pozni december. Druga seja se začne 15. aprila in se nadaljuje do 15. julija. Predsednik lahko skliče izredno sejo, če gre za pomembno zakonodajno vprašanje. Senat za šest let tvori 128 članov, medtem ko spodnji dom šteje 500 članov, 300 jih je izvoljenih po volilnih okrožjih, preostalih dvesto pa po proporcionalnem sistemu regionalnih list. Člani spodnjega doma imajo triletni mandat. Tako predstavnikom

spodnjega kakor tudi zgornjega doma je prepovedano takojšnje vnovično kandidiranje. Ti morajo počakati vsaj en mandat. Pristojnosti kongresa so sprejemanje zakonov, davkov, napoved vojne, potrjevanje ali zavrnitev mednarodnih pogodb, potrditev proračuna in diplomatskih obveznosti.

Senat ima v svoji pristojnosti vse, kar se tiče zunanje politike, odobri mednarodne dogovore in potrjuje predsednikove zadolžitve. Spodnji dom tako kot v ZDA v House of Representatives skrbi za vse, kar se tiče vladnega proračuna in javnih izdatkov. Z ZDA si mehiški spodnji dom deli še eno podobnost, to je, da ima možnost obtožiti predsednika (*impeachment*), senat pa v tem primeru prevzame vlogo porote. Oba domova delita nekatere moči, kot na primer vzpostavitev komitejev za diskusijo o določenih vladnih vprašanjih. Člani spodnjega doma, če pride do odpoklica predsednika, postavijo nadomestnega predsednika. Obe zakonodajni zbornici imata veliko število komitejev, ki preučujejo in predlagajo nove zakone. Če je kje nestrinjanje med zgornjim in spodnjim domom, skupni komite obeh domov sestavi kompromisni predlog (povzeto po Bras v Merrill in Miró 1996, 241–242).

Mehiška ustava v 55. členu med pogoji za zasedbo položaja v spodnjem domu tistim, ki bi radi prišli vanj z vrhovnega sodišča, določa, da morajo svoj položaj zapustiti dve leti pred dnevom volitev. Člena 74 in 75 določata pristojnosti zgornjega in spodnjega doma. Slednji med drugim odobri federalni proračun in pregleda javno porabo prejšnjega leta. Spodnji dom preverja, ali je javne uslužbence, zaščitene z ustavo, ki so grešili, možno preganjati, določa plače državnih uslužbencev. V 76. členu ustave lahko razberemo, da je senatu naloženo tudi, da analizira zunanjo politiko, ki jo vodi izvršna oblast, ratificira mednarodne pogodbe, avtorizira predsednikov ukaz, če je vojska napotena izven svojih mej, izbere kandidata vrhovnega sodišča z liste, ki jih predlaga predsednik republike, in namešča ter odstrani župana prestolnice oziroma federalnega okrožja.

4. 6 Sodna oblast

Vrhovno sodišče v Mehiki ima sedež v Ciudadu de Mexico. Sestavlja ga 21 magistratov in pet pomožnih (*auxiliary*) sodnikov, ki jih imenuje predsednik države in potrjuje senat ali stalni komite. Člani vrhovnega sodišča morajo biti rojeni Mehičani in stari med 32 in 65 let. Po ustavi so sodniki imenovani do smrti, ampak kljub temu podvrženi odpoklicu,

ki ga lahko zahteva spodnji dom. V praksi tradicionalno ponudijo odstop, ko svoj šestletni mandat začne novi predsednik. Vrhovno sodišče je razdeljeno na štiri zbornice:

- kaznovalna (*Penal Affairs Chamber*),
- administrativna (*Administrative Affairs Chamber*),
- zasebnega prava (*Civil Affairs Chamber*)
- in delavska zbornica (*Labor Affairs*).

Te štiri nadzira pomožna zbornica (*auxiliary chamber*). Odločitve sodišča se sprejemajo na podlagi večine. Odločitve posameznih zborničnih sodišč lahko razveljavi le celotno sodišče (*overturned by the full court*).

Pod vrhovnim sodiščem v Mehiki poznajo tri stopnje federalnih sodišč:

- dvanajst pritožbenih sodišč (*Collegiate Circuit Courts*),
- devet centralnih (*Unitary Circuit Courts*) in
- oseminšestdeset okrajnih sodišč.

Mehiški sodni sistem je osnovan na španskem civilnem pravu z nekaterimi vplivi tradicionalnega civilnopravnega zakona. Najmočnejši instrument je možnost državljana, da toži v primeru, da mu javni uslužbenci kršijo pravice. To sredstvo lahko državljan uporabi tudi proti predsedniku. Mehškemu vrhovnemu sodišču je prepovedano predpisovati svoje sodbe preko posameznih primerov. V tem omejenem okviru vrhovno sodišče na splošno kaže večjo neodvisnost do predsednika države, ki izvaja zakone, in v teh amparo primerih pogosto odloča proti izvršni veji. Ne glede na to sodna oblast redko poskuša kljubovati volji predsednika v glavnih vprašanjih (povzeto po Bras v Merrill in Miró 1996, 242–244).

Še enkrat omenimo tako imenovano sredstvo amparo. Po Mejeradi (1946, 107) je že ustava iz leta 1857 vpeljala načelo ampara, ki dobesedno pomeni zaščita. To sredstvo je tipično mehiško in ima širši pomen kakor anglosaksonski habeas corpus.¹¹ Iz slednjega se je amparo lahko razvil in ščiti ljudi pred kršitvami človekovih pravic s strani države. Amparo je verjetno najbolj usidran institut v mehiški zakonodaji, saj je bil učinkovit vzvod pred prepogostimi kršitvami s strani oblasti. To posamezno orodje se lahko

¹¹ Angleški temeljni zakon za zaščito osebne svobode iz 1679, po katerem mora biti vsak, ki ga zaprejo, v 24 urah zaslišan (Veliki slovar tujk 2002, 419).

uporabi, če so posameznikove pravice kršili kongresni zakoni ali kakšni drugi državni, sodni predpis oziroma kakršnokoli dejanje s strani oblasti (prav tam).

5 SLOVENSKI POLITIČNI SISTEM

Republika Slovenija je svojo samostojnost dobila v torek, 25. junija 1991, z odlokom o razglasitvi temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. S tem je definirana kot samostojna in neodvisna država, hkrati pa je s temeljno ustanovno listino nehala veljati ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije. Državni organi so prevzeli svoje pristojnosti (Banka Slovenije, republiška Carinska uprava, devizni inšpektorat, Uprava za zračno plovbo in telekomunikacije, Urad za standardizacijo in meroslovje ter Urad za varstvo industrijske lastnine), Republika Slovenija je prevzela premoženje Jugoslovanske ljudske armade na svojem ozemlju. Določijo se pooblaščenca za pogajanja o prevzemu deležev državnih dolgov SFRJ, prevzamejo se arhivi, začne veljati deklaracija ob neodvisnosti in zakon o državljanstvu, tujcih, potnih listinah, nadzoru državne meje, varnosti cestnega prometa, zunanjih zadevah, carinski službi, kreditnih poslih s tujino itn. (Odlok o razglasitvi temeljne ustavne listine o samostojnosti 1991, 1–71).

Tabela 5. 1: Veje oblasti

VEJE OBLASTI		
ZAKONODAJNA	IZVRŠNA	SODNA
PARLAMENT	VLADA	VRHOVNO in USTAVNO
Drž. zbor Drž. svet	PREDESEDNIK	SODIŠČE

Vir: prirejeno po Lukšič (2001).

Pri preučevanju slovenskega političnega sistema ne moremo mimo konsociativne demokracije, ki se je uveljavila le v majhnih deželah s pluralno družbo, medtem ko so se v velikih deželah s pluralno družbo uveljavili drugi tipi demokracije (Lijphart v študijsko gradivo 2006/2007, 36). Model konsociativne demokracije je prepoznan po vladi velike koalicije političnih voditeljev vseh pomembnih segmentih pluralne družbe in po treh načelih delovanja, vzajemni veto ali večinsko pravilo s soglasjem,

proporcionalnost kot načelo političnega predstavništva in delitve državnih skladov ter visoka stopnja avtonomije vsakega segmenta pri upravljanju svojih notranjih zadev. V konsociativni demokraciji segmentarne elite sodelujejo med seboj kljub globokim razcepom, ki jih razdvaja. S tem je vloga vodstev elit postavljena v samo jedro modela. Pri tem je pomembno, da se elita obnaša kooperativno, medtem ko mora biti podpora segmentov stabilna. Za uspešno delovanje konsociativnega modela, torej za čim bolj učinkovito dogovarjanje elit, Lijphart (v študijsko gradivo 2006/2007, 35) navaja vrsto pogojev:

- vzajemno ravnotežje moči,
- večstrankarski sistem,
- majhnost dežele,
- ustrezna struktura cepitvenih linij,
- sekanje cepitvenih linij,
- obokaste lojalnosti,
- predstavniški strankarski sistem,
- segmentarna izolacija,
- tradicija v akomodaciji elit (Lijphart v študijsko gradivo 2006/2007, 23–41).

Še prej pa si pogledjmo, kakšen politični sistem je imela Jugoslavija in kaj je prinesel Sloveniji.

5. 1 Jugoslovanski politični sistem do preloma tisočletja

Predvojni jugoslovanski komunisti so sledili marksistični ideologiji. Že na prvem združitvenem kongresu so se zavzemali za revolucionaren način osvajanja oblasti. Postali so ena najpomembnejših strank in imeli precej uspeha na volitvah v občinske organe ter na volitvah v ustavodajno skupščino novembra 1920, kjer so osvojili 59 mandatov. Aprila 1920 ustanovljena slovenska komunistična partija je z vključitvijo v KPJ sprejela unitaristični koncept in podrejenost Kominterni. Januarja 1929 je kralj Aleksander po streljanju v beograjskem parlamentu odpravil ustavo in uvedel osebno diktaturo, čez dve leti pa izdal oktroirano ustavo, ki je skupaj z novim volilnim zakonom zožila obseg političnih in državljskih pravic (dovoljene so bile le stranke, ki so delovale na celotnem območju države, volivci pa so se morali javno izreči, katero

stranko podpirajo). Ko je prišlo do druge svetovne vojne, so ustanovili koalicijo OF, ki je leta 1941 v času vojne organizirala odpor proti okupatorju. Slovenski komunisti so si zaradi svoje začetne iniciative in izkušenj ilegalnega delovanja znotraj OF kmalu pridobili največji vpliv. Že leta 1943 je bila na pritisk KPS podpisana t. i. Dolomitska izjava treh ustanovnih skupin, s katero so se Krščanski socialisti in Sokoli odpovedali svoji posebni organiziranosti; s tem je bilo dejansko uveljavljeno enostrankarstvo, ki je prevladalo v povojnem času. Medtem je partizansko gibanje pod vodstvom KPJ začelo ustanavljati novo oblast od spodaj navzgor in kot rezultat teh procesov je bilo že novembra 1942 sklicano prvo zasedanje Avnoja v Bihaču in drugo novembra 1943 v Jajcu; tega se je udeležila tudi slovenska delegacija. Obljube, da bodo narodi Jugoslavije o vseh vprašanih notranje ureditve odločali po vojni, se niso uresničile. Povojno ureditev so imeli komunisti za rezultat ljudske demokratične revolucije ali za posebno obliko diktature proletariata. Na temelju teh pojmovanj so bile po vojni 11. novembra 1945 izvedene volitve v ustavodajno skupščino, na katerih je nastopila samo lista ljudske fronte brez opozicije. Slovensko ustavo je 16. januarja sprejela slovenska ustavodajna skupščina. Obnova demokratičnega parlamentarizma s tem ni bila v celoti odpravljena, saj je zakon o društvih iz leta 1945 jamčil pravico do združevanja. Sirc (v Zajc 2004, 67) pri tem omenja, da je ustava iz leta 1946 celo dopuščala strankarski pluralizem, čeprav je v 43. členu prepovedala pravico združevanja z namenom rušenja ustavne ureditve; to je državnim organom omogočalo arbitrarno presojo. Vendar do obnove strank ni prišlo. Posamezni poskusi so se končali s skonstruiranimi sodnimi procesi, kjer so protagonisti obtožili sodelovanj s tujimi obveščevalnimi službami in jih obsodili na najhujše kazni (Zajc 2004, 67).

Po obračunu z idejami dogmatičnega, etatističnega socializma sovjetskega (stalinističnega) modela konec štiridesetih in v začetku petdesetih let je v Jugoslaviji prišlo do iskanja drugačnih rešitev. V teh prizadevanjih so jugoslovanski komunisti dosledno zavračali kakršenkoli politični pluralizem in izhajali iz različnih zgodovinskih projektov, ki so imeli za cilj doseči bolj neposredno vključevanje državljanov v upravljanje družbenih zadev. Pri tem naj bi imele določen pomen Rousseaujeve ideje o neposredni demokraciji. Velik vpliv so imele antietatistične zamisli P. J. Proudhona o vlogi lastnine in proizvodnih ter teritorialnih asociacij. Verjetno največji vpliv pa so imele poleg Marxove analize pariške komune Leninove ideje o delavskih sovetih. Demokratizacija, razumljena kot samoupravljanje na vseh področjih življenja in dela, je

postala predpostavka za oblikovanje delovno-funkcionalnih in politično-teritorialnih skupnosti, v katerih naj bi državljani usklajevali svoje interese. Te ideje so povsem spregledale kompleksnost modernih družb in dinamiko razvoja. V vse kompleksnejši družbi pa so procesi tekli v druge smeri, kar je razvidno iz analiz samoupravljanja, ki so odkrivale velike razlike med dejanskim stanjem in idealno zamišljenim modelom integriranega samoupravljanja. Ta sistem je zaradi utopičnih predpostavk o možnostih usklajevanja družbenih interesov, pomanjkanja demokratičnih možnosti za izražanje nasprotnih mnenj in, nenazadnje, institucionalne zapletenosti kmalu postal ovira razvoju in v osemdesetih letih 20. stoletja končal v samoblokadi, saj ni mogel razreševati niti problemov, ki jih je sam povzročal (Zajc 2004, 64–71).

V naši prejšnji ureditvi je bilo razmerje med skupščino in izvršnim svetom na normativni ravni prilagojeno značilnostim skupščinskega sistema, kar je pomenilo, da je bil izvršni svet načeloma ne samo odgovoren skupščini, temveč ji tudi podrejen, čeprav je bilo v praksi bolj nasprotno. Skupščina je imela več pristojnosti, kot jo imajo sodobni parlamenti, delno zaradi značilnosti skupščinskega sistema, delno pa zaradi posebnosti samoupravnega sistema, katerega vrh je načelno predstavljala (Grad 1995, 466).

Po smrti Josipa Broza Tita leta 1980 je Jugoslavija zašla v hudo politično krizo zlasti po zaslugi velikosrbskega hegemonizma, ki jo je skušal iz federalne države spremeniti v centralizirano državo. Slovenija je spremembam ostro nasprotovala, skupine intelektualcev so v Sloveniji zahtevale, da Slovenija sprejme povsem drugačno in svojo ustavo, ki ne bo podrejena zvezni ustavi. Leta 1988 so objavili osnutek takšne ustave, poimenovane pisateljska ustava. V letu 1989 je bil ustanovljen zbor za ustavo, ki je vključeval vse opozicijske in del reformističnih uradnih političnih sil in pripravljajl novo ustavo. Amandmaji k slovenski ustavi so omogočili večstrankarske volitve, pluralizem sindikalnega organiziranja, odpravili so delegatski sistem in privilegiran položaj Zveze komunistov v političnem sistemu. Pod vplivom novih družbenih gibanj in zahtev po uvajanju političnega pluralizma ter reformistične struje v slovenskem političnem vodstvu je prišlo v sklopu evropskega obrata leta 1990 do strankarskih volitev. Nova republiška vodstva so začela pogovore o nadaljnji usodi Jugoslavije. Postopno se je izkazalo, da je večina republik pripoznala osamosvojitvev in s tem razdružitvev kot najboljšo možno pot. Državljani Slovenije so svojo odločitev za samostojno pot sprejeli

na plebiscitu decembra 1990. Do razglasitve samostojnosti je nato preteklo še pol leta (Lukšič 2001, 1. poglavje).

5. 2 Ustava Republike Slovenije

Ustava republike Slovenije je bila sprejeta štiri mesece po temeljni ustanovni listini, in sicer v ponedeljek, 23. decembra 1991.¹²

Slovenska ustava je utemeljena na mešanici liberalnih, socialističnih, demokratičnih in korporativnih načel. Iz zakladnice liberalizma vključuje načelo zaščite človekovih pravic, operacionalizirano v drugem poglavju, ki obsega 51. členov, načelo delitve oblasti (3. člen), pravno državo (2. člen), načelo ločitve cerkve in države (7. člen) ter zaščito konkurence (74. člen). Sledi socialistične doktrine lahko razberemo iz opredelitve, da je Slovenija socialistična država (2. člen), iz pravice do stavke (77. člen) in sindikalne svobode (76. člen), pravice do soodločanja delavcev (75. člen) in dolžnost države, da zagotovi primerno stanovanje (78. člen) ter ne nazadnje iz pravice do zdravega okolja (72. člen). Demokratičnost je razvidna iz prvega člena, ki pravi, da je Slovenija demokratična republika, in določbe, da ima v Sloveniji oblast ljudstvo (3. člen). Korporativni element pa predstavlja predvsem državni svet kot drugi dom parlamenta (členi 96–101). V ta sklop spada tudi določba 145. člena, ki pravi, da se državljani lahko za uveljavljanje svojih interesov samoupravno združujejo. Ustava posebej ureja varstvo in zaščito dveh avtohtonih narodnostnih manjšin – madžarske in italijanske ter posebne pravice romske skupnosti, ki pa nima statusa manjšine. Predlog za spremembo ustave lahko da dvajset poslancev državnega zbora, vlada ali najmanj trideset tisoč volivcev. Ustava se spreminja po posebnem postopku, v katerem je potrebna dvotretjinska večina vseh poslancev. Spremembe se lahko potrdijo ali zavrnejo tudi prek referendumu, če tako zahteva najmanj 30 poslancev (Lukšič 2001, 8–10).

5. 3 Predsednik države

Pri kreiranju nove ustave se je Slovenija odločala med bolj ali manj predsedniškim in čistim parlamentarnim sistemom, vendar vedno o sistemu, ki bi bil utemeljen na delitvi oblasti. Prevladala je varianta s poudarjenim parlamentarnim sistemom in šibkim

¹² Uradni list RS, št. 33/91-I, razglašen 23.12.1991.

predsednikom. Slovenija ima predsednika republike, ki je izvoljen na splošnih, tajnih in neposrednih volitvah za mandatno dobo 5 let. Kandidat za izvolitev potrebuje absolutno večino oddanih glasov volivcev. V primeru, da se to ne zgodi v prvem krogu, se v drugi krog uvrstita kandidata, ki sta dobila največje število glasov. Neposredna izvolitev daje predsedniku države pomembno integrativno vlogo v državi. Isti kandidat lahko zaporedoma ponovi mandat samo dvakrat. Predsednik predstavlja državo, je vrhovni poveljnik oboroženih sil in razpisuje volitve v državni zbor. Po posvetovanju z vodji poslanskih skupin predlaga državnemu zboru mandatarja za sestavo vlade, predlaga ustavne sodnike, člane računskega sodišča, člane sveta narodne banke Slovenije, postavlja in odpoklicuje veleposlanike in podobno. Predsednik nima vpliva na imenovanje ministrov, ki je v izključni pristojnosti mandatarja in državnega zbora. Predsednik lahko tudi razpusti državni zbor, če ta ni sposoben izvoliti niti mandatarja, ki ga potem, ko pade predsednikov predlog, lahko predlaga državni zbor sam. Predsednik lahko razpusti državni zbor tudi v primeru, ko predsednik vlade zahteva glasovanje o zaupnici vladi in ta ne dobi podpore večine glasov vseh poslancev in če potem parlamentu ne uspe izvoliti novega mandatarja. Poleg teh pristojnosti predsednik republike razglašča zakone, odloča o pomilostitvah, podeljuje odlikovanja, na zahtevo državnega zbora pa mora izreči mnenje o posameznem vprašanju. V izrednih razmerah, ko se parlament ne more sestati, lahko predsednik republike sprejme odredbo z močjo zakona. Predsednik ima manjši vpliv na parlament in na vlado, prav tako pa imata tudi parlament in vlada nanj manjši vpliv, kot je to značilno za druge parlamentarne sisteme s predsednikom (Lukšič 2001, 3. poglavje).

Tabela 5. 2: Pristojnosti predsednika Republike Slovenije

	PRISTOJNOSTI
reprezentativna	predstavlja državo, sprejema poverilna pisma, potrjuje in odpokliče veleposlanike, podeljuje medalje in častne naslove, ratificira mednarodne pogodbe, poveljuje vojski
zakonodajna	izreka mnenja o posameznem vprašanju, nima suspenzivnega veta, razglašča zakone, lahko očita protiustavnost zakona, v času vojne ali izrednega stanja izdaja uredbe z zakonsko močjo, razpisuje volitve (tudi predčasne), izjemoma razpusti parlament

izvršilna	predlaga kandidata za predsednika vlade – ni samostojen, imenuje državne funkcionarje, predlaga guvernerja in člane sveta Banke Slovenije, varuha človekovih pravic, člane računskega sodišča
sodna	kadrovska iniciativa, predlaga pet članov sodnega sveta in sodnike ustavnega sodišča ter člane mednarodnih sodišč, pomilosti

Vir: prirejeno po Kaučič (2004, 24–34).

Tabela 5. 3: Značilnosti instituta predsednika države

	ZNAČILNOSTI
volitve predsednika	splošne, tajne in neposredne volitve
trajanje mandata	pet let, največ dvakrat zaporedoma
nezdružljivost funkcije	z opravljanjem druge javne funkcije ali poklica
volilna pravica	izvoljen je lahko le državljan Slovenije, volijo lahko vsi polnoletni državljani

Vir: prirejeno Ustava RS (1991).

5. 4 Parlament

Predlog za začetek postopka za sprejem ustave Republike Slovenije je zahteval, da je treba s sestavo parlamenta zagotoviti, da bodo v njem zastopani splošni interesi državljanov ter posebni interesi socialnih, gospodarskih, kulturnih in drugih skupin ter ustanov. Večinsko podporo je dobilo stališče, da je skupščina enodomna, senat pa ima vlogo svetovalnega organa (Lukšič 2001, 15).

Državni zbor je predstavniški dom parlamenta, ki edini lahko sprejema zakone. Državni zbor šteje 90 članov, od tega je po eno mesto določeno za poslanca madžarske in italijanske narodnosti. Mandatna doba poslancev je štiri leta. Če je poslanec izvoljen za ministra, ga za čas opravljanja te funkcije nadomešča poslanec z iste stranke. Poslanec uživa poslansko imuniteto. Državni zbor opravlja zakonodajno (sprejema spremembe ustave, zakone in druge splošne akte, nacionalne programe, deklaracije, resolucije,

priporočila in stališča, pa tudi poslovnik, državni proračun, ratificira mednarodne pogodbe in razpisuje referendum), volilno (voli predsednika vlade in ministre, predsednika in podpredsednika državnega zbora, sodnike ustavnega sodišča, sodnike, pet članov sodnega sveta, guvernerja narodne banke, člane računskega sodišča, varuha človekovih pravic itd.) in nadzorno funkcijo (odreja parlamentarno preiskavo, odloča o zaupnici in nezaupnici vladi in o obtožbi predsednika republike, predsednika vlade in ministrov pred ustavnim sodiščem).¹³ Primerjava z drugimi parlamenti pokaže, da ima državni zbor mnogo več volilnih funkcij kot drugi parlamenti, kar je gotovo tudi dediščina prejšnjega skupščinskega sistema. Državni zbor vodi predsednik ob pomoči največ treh podpredsednikov in kolegija, ki ga ob navedenih sestavljajo še vodje poslanskih skupin in poslanca madžarske in italijanske narodnosti. Državni zbor deluje prek odborov, ki predstavljajo tipične naloge parlamentarnih delovnih teles, in komisij, ki so ustanovljene za posebne naloge. Državni zbor nima fiksne števila delovnih teles. Zaradi majhnega števila poslancev in pa zato, ker je sprejeto načelo, da morajo biti v vsakem delovnem telesu predstavniki vseh parlamentarnih strank, so poslanci člani več delovnih teles. To lahko povzroča težave v delovanju delovnih teles državnega zbora. Državni zbor deluje tudi prek poslanskih skupin, ki ima najmanj tri člane. Pomembna institucija so še poslanske pobude in vprašanja, prek katerih zlasti poslanci opozicije lahko sooblikujejo politike vladne večine (povzeto po Lukšič 2001, 16–18).

Po Lukšiču (2001, 19) državni svet predstavlja posebnost v političnih sistemih zahodnih demokracij, saj je podobno kot nekdanji irski senat in nekdanji senat Svobodne države Bavarske sestavljen po načelu korporativnega predstavništva. Državni svet v smislu predstavništva funkcionalnih interesov naj bi odrazil strukturiranost družbe, in sicer tako, da posamezni družbeni segmenti vanj izvolijo svoje predstavnike.¹⁴ Na uvedbo državnega sveta v politični sistem Republike Slovenije so vplivali predvsem trije dejavniki:

- močna tradicija v zastopanju funkcionalnih interesov na Slovenskem,
- tradicija trozborne skupščine v socialistični Sloveniji,

¹³ Za kršenje ustave in hujše kršitve zakona lahko državni zbor na predlog najmanj 30 poslancev obtoži predsednika republike pred ustavnim sodiščem, ki mu lahko z dvotretjinsko večino odvzame funkcijo ali pa ga oprostí. (Lukšič 2001, 11–12).

¹⁴ Državni svet naj bi bil odraz družbene strukturiranosti (predstavniki delodajalcev, samozaposlenih, delojemalcev, občin in samoupravnih enot) in imel funkcijo svetovanja in intervencije v zakonodajnih zadevah ne pa pravice glasovanja (Lukšič 2001, 15).

- zgledevanje po senatu Svobodne države Bavarske (Lukšič 2001, 19–20).¹⁵

Državni svet ima tako zakonodajno iniciativo, svetovalno funkcijo in možnost, da s suspenzivnim vetom posega v zakonodajni postopek. Poleg tega lahko zahteva uvedbo parlamentarne preiskave. S temi funkcijami igra državni svet pomembno nadzorno vlogo v političnem sistemu Republike Slovenije in predstavlja korektiv strankarski demokraciji in strankarskemu sistemu, ki je utelešen v državnem zboru. Državni svet je po formalni strukturi sestavljen iz 22 predstavnikov lokalnih skupnosti, štirih predstavnikov delodajalcev, štirih predstavnikov delojemalcev, dveh predstavnikov kmetov in po enega predstavnika obrtnikov, samostojnih poklicev, zdravstva, raziskovalne dejavnosti, kulture in športa, univerz in višjih šol, socialnega varstva ter vzgoje in izobraževanja. Mandatna doba državnega sveta traja pet let. Volitve so posredne. Potekajo prek volilnih teles, v katera določena združenja ali občine izvolijo elektorje glede na število članov ali volivcev. Delovanje državnega sveta poteka v glavnem v petih interesnih skupinah, šestih komisijah, na sejah, posvetih z volilno bazo, strokovnih posvetih, predavanjih, z udeležbo na sejah odborov državnega zbora in zasedanjih državnega zbora ter prek stika z volivci v svetniških pisarnah. Na seje komisij in skupin ter na posvete so vabljeni številni strokovnjaki, predstavniki predlagateljev zakonov, poslanci in predstavniki vlade ter druga zainteresirana javnost. Državni zbor predstavlja slovensko izkustvo s političnim, predstavlja zbirališče in jedro za korporativizacijo vmesnih organizacij, to je društev, zbornic in združenj. V tem smislu ima pomembno stabilizacijsko funkcijo, čeprav nima pomembnejših pristojnosti. (Lukšič 2001, 20–22).

5. 5 Vlada

Novi sistem delitve oblasti je uvedel vlado kot nosilko izvršne veje oblasti. Vlada je enotno kolegijsko telo, ki ga sestavljajo predsednik in ministri. Ministri vodijo ministrstva in dajejo politične usmeritve. Strokovno delo na zaokroženih področjih v okviru ministrstev opravljajo državni sekretarji, ki jih vlada imenuje na predlog ministra. Mandatarja predlaga predsednik republike po posvetovanju s predstavniki poslanskih skupin. Če njegov predlog ni izglasovan, mandatarja lahko predlagajo

¹⁵ Šestdeset senatorjev je bilo izvoljenih na posrednih volitvah v interesnih združenjih in ne na splošnih volitvah (Lukšič 2001, 20).

poslanske skupine ali najmanj deset poslancev. Mandatar potem sestavi predlog vlade. Vsak kandidat za ministra mora opraviti zaslišanje na matičnem odboru državnega zbora, ki glasuje o njegovi podpori. Nato državni zbor z navadno večino potrdi listo ministrov (na začetku mandata) oziroma posameznega ministra, če gre za zamenjavo.

Član vlade ne more biti hkrati poslanec in opravljati katerokoli drugo funkcijo v državnih organih. S tem načelom je omogočeno, da je izvršna veja oblasti tudi personalno ločena od zakonodajne in sodne, hkrati pa je dana možnost, da so ministri imenovani tudi iz vrst politično neizpostavljenih strokovno uveljavljenih oseb.

Ustava v 116. členu določa, da državni zbor lahko izglasuje nezaupnico vladi le tako, da na predlog najmanj desetih poslancev z večino glasov vseh poslancev izvoli novega predsednika vlade. Gre za institut konstruktivne nezaupnice. S tem je dotedanji predsednik vlade razrešen, skupaj s svojimi ministri pa mora opravljati tekoče posle do prisege nove vlade.

Drugi način za padec vlade, ki ga določa ustava v 117. členu, pa je glasovanje o (ne)zaupnici. Predsednik vlade lahko zahteva glasovanje o zaupnici vladi. Če vlada ne dobi podpore večine glasov vseh poslancev, mora državni zbor v tridesetih dneh izvoliti novega predsednika vlade ali dotedanjemu predsedniku pri ponovljenem glasovanju izglasovati zaupnico, sicer predsednik republike razpusti državni zbor in razpiše nove volitve. Predsednik vlade lahko vprašanje zaupnice veže tudi na sprejem določenega zakona ali druge odločitve v državnem zboru. Če zakon oziroma odločitev ni bila sprejeta, se šteje, da je bila vladi izglasovana nezaupnica.

Tretji način za razrešitev vlade je interpelacija. Ustava določa, da najmanj deset poslancev lahko sproži v državnem zboru interpelacijo o delu vlade ali posameznega ministra. Če po razpravi o interpelaciji večina vseh poslancev izreče nezaupnico vladi ali posameznemu ministrstvu, državni zbor vlado ali ministre razreši. Predsednik vlade mora za ministra, ki mu je bila izglasovana nezaupnica, predlagati zamenjavo najkasneje v treh mesecih. Zanimivo je, da mandatar ne more zamenjati ministrov brez podpore večine v parlamentu.

Državni zbor ima na razpolago še posredni mehanizem za zamenjavo predsednika vlade in ministrov. V skladu z ustavo lahko državni zbor predsednika vlade ali ministre pred ustavnim sodiščem obtoži kršitve ustave in zakonov, storjene pri opravljanju njihovih funkcij. Ustavno sodišče jim z dvotretjinsko večino lahko odvzame funkcijo (Lukšič 2001, 5. poglavje).

5. 6 Sodna oblast

Sodišča delujejo v skladu z načelom neodvisnosti ter ustavnosti in zakonitosti. Najvišje sodišče je vrhovno sodišče, ki kot zadnje odloča o pravnih sredstvih. Glede varstva ustavnosti in zakonitosti ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin pa je najvišje ustavno sodišče. Ob avtonomiji, vezani na spoštovanje ustave in zakonov, lahko vpliva na zakone kot negativni zakonodajalec z možnostjo, da razveljavi zakon ali del zakona. Ustavne sodnike voli državni zbor na predlog predsednika države. Devet sodnikov ustavnega sodišča je voljenih za dobo devet let brez možnosti ponovitve mandata. Sodniki drugih sodišč so izvoljeni do upokojitve. Sodniška funkcija je nezdružljiva z drugimi funkcijami v državnih organih. Državni zbor voli tudi pet od enajstih članov sodnega sveta, ki ima posebne pristojnosti v postopku imenovanja sodnikov in skrbi za strokovno delovanje sodstva. Iz tega je razvidno, da je sodna oblast bolj odvisna od zakonodajne veje oblasti kot od izvršilne.

Poleg splošnih sodišč, ki se delijo na okrajna, okrožna in višja sodišča, obstajajo še specializirana sodišča (delovna in socialna ter upravna). V sodnem sistemu ima posebno mesto državno tožilstvo, ki je kljub določeni samostojnosti vendarle sestavni del izvršilne veje oblasti. Generalnega državnega tožilca voli državni zbor.

Ustavno sodišče je do jeseni 1998 delovalo izrazito politično, tako da se je vmešavalo v posamične politike predvsem na način, da je v obrazložitvah svojih odločb nalagalo državnemu zboru, kako se mora opredeljevati v določenih primerih in kakšne morajo biti vsebine zakonov. V novem mandatu, ki se je za večino začel jeseni 1998, je ustavno sodišče manj aktivistično in bolj umaknjeno od dnevne politike (Lukšič 2001, 11. poglavje).

6 KONSOLIDIRANA DEMOKRACIJA

Preden se lotimo primerjave in naših ugotovitev, do katerih smo se dokopali skozi nalogo, velja podati še kakšno besedo ali dve o konsolidirani demokraciji. Ta tema je pomembna vsaj pri nastajajočih demokracijah oziroma pri demokracijah na prehodu, ki za seboj nimajo desetletij demokratičnega izročila.

Maldini (2008, 186) podporo demokraciji razume kot vero v legitimnost demokratičnih vrednot in norm in zaupanje državljanov v institucije in politično oblast. To zaupanje

temelji na oceni njihove uspešnosti. Uspešna demokracija promovira splošno zaupanje le pod pogojem, da so institucije in akterji politične oblasti zaupanja vredni in verodostojni. Poštenost in sposobnost akterjev politične oblasti in uspešno funkcioniranje institucij omogočajo ozračje, v katerem je mogoče sodelovanje in zaupanje v obe smeri (prav tam).

Schmitter (v Merkel 1999, 127) v primeru uspešne spremembe iz avtoritarnega v demokratični sistem razlikuje liberalizacijo, demokratizacijo in konsolidacijo. Slednja se začne pred končanjem demokratizacije. Ti dve fazi se prekrivata in v resničnosti jih ne moremo vedno ločiti. Verjetno pa lahko rečemo, da je konec tranzicije, če so obrazci obnašanja prevedeni v stabilne strukture, če je pristop političnih akterjev in proces političnega odločevanja v utrjenih in demokratično legitimnih okvirjih. Kako se ta proces razvija in po kateri poti teče konsolidacija, kako dolgo bo trajala in ali bo uspešno končana, je odvisno od niza notranjih in zunanjih vplivov. Najvažnejši notranji vplivi so, kakšne pred-avtoritarne izkušnje je imela določena država, kakšen je bil in kako dolgo je trajal avtoritarni sistem, kako je potekal zlom starega režima, kako tranzicija, kakšni strategiji sledi odločevalska elita v fazi tranzicije in konsolidacije ter kako jih vidijo množice. Važni zunanji faktorji so demokratska stabilnost sosednjih držav, vključenost v nadvladne in mednarodne ter politične zveze, mednarodna podpora, vrsta vključenosti v mednarodno delitev dela in konjunktorne pridelovalne cikle.

V nadaljevanju Merkel (1999, 127) citira Przeworskega, ki konsolidirano demokracijo vidi v tem, da določeni institucionalni sistem »postane edina igra v mestu«, to pomeni, da noben relevanten akter ne deluje izven demokratskih institucij, in tudi tisti, ki so izgubili oblast, jo poskušajo pridobiti nazaj samo po tistih pravilih, po katerih so jo tudi izgubili.

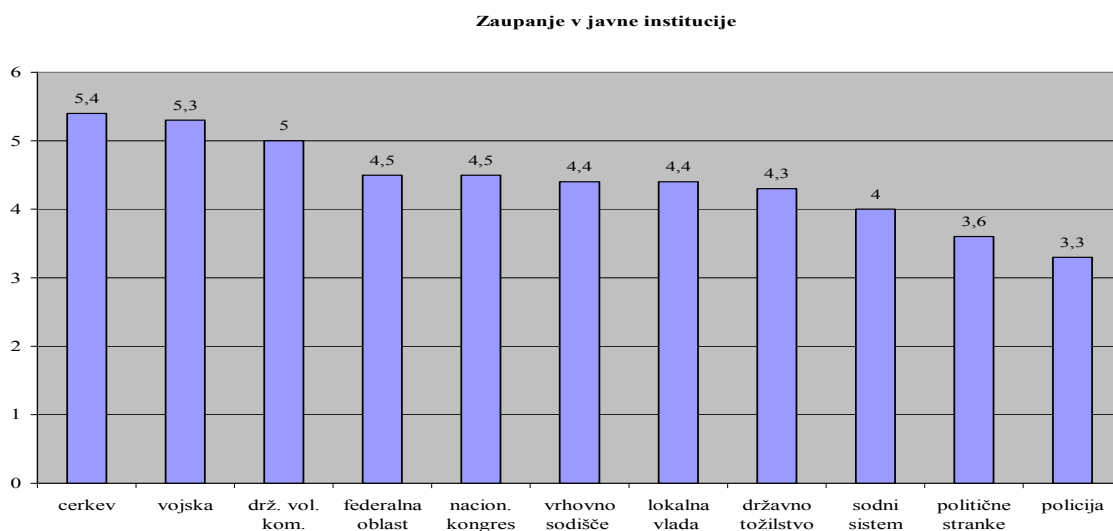
Merkel (1999, 129) predlaga model s štirimi nivoji konsolidacije:

- institucionalna konsolidacija: s tem označuje konsolidacijo centralnih ustavnih teles in političnih institucij, kot so šef države, vlada, parlament, sodstvo in volilni sistem in pogoje, ki omejujejo oziroma vplivajo drug na drugega ter nivo med-sektorskega interesnega posredovanja.

- predstavniška konsolidacija: se nanaša na teritorialno (strankarsko) in funkcionalno (koalicijsko) predstavljanje interesov. Stanje konsolidiranosti prvega in drugega nivoja, kakor tudi njuna skupna sestava odločajo o tem, ali bo naslednja, tretja,
- konsolidacija obnašanja, resnično zmanjševala vplive močnih akterjev (vojska, veleposestniki, podjetniki, radikalna gibanja, tajne skupine ali populistični, karizmatični vodje), da uresničujejo svoje interese zunaj demokratičnih institucij in proti demokratičnim legitimnim predstavniškim akterjem. Ko so ti trije nivoji po večini konsolidirani, potem so to glavni impulzi v izgradnji družbe, ki podpira demokracijo in tako pridemo do konsolidacije civilne kulture, ki končuje stabilizacijo sociopolitičnega temelja demokracije. Ta lahko, kakor nam je poznano iz proučevanja drugega vala demokratizacije (1943–1962), traja desetletja in jo zapečati šele generacijski preskok. Ko so končane vse štiri faze konsolidacije, lahko govorimo konsolidirani demokraciji, ki je odporna na krize (prav tam).

Ustavimo se še pri podpori javnosti institucijam v obeh državah, kar Maldini (2008) razume kot vero v legitimnost demokratičnih vrednot in zaupanje v institucije in akterje politične oblasti (glej Graf 6. 1 in 6. 2).

Graf 6. 1: Zaupanje Mehičanov v javne institucije

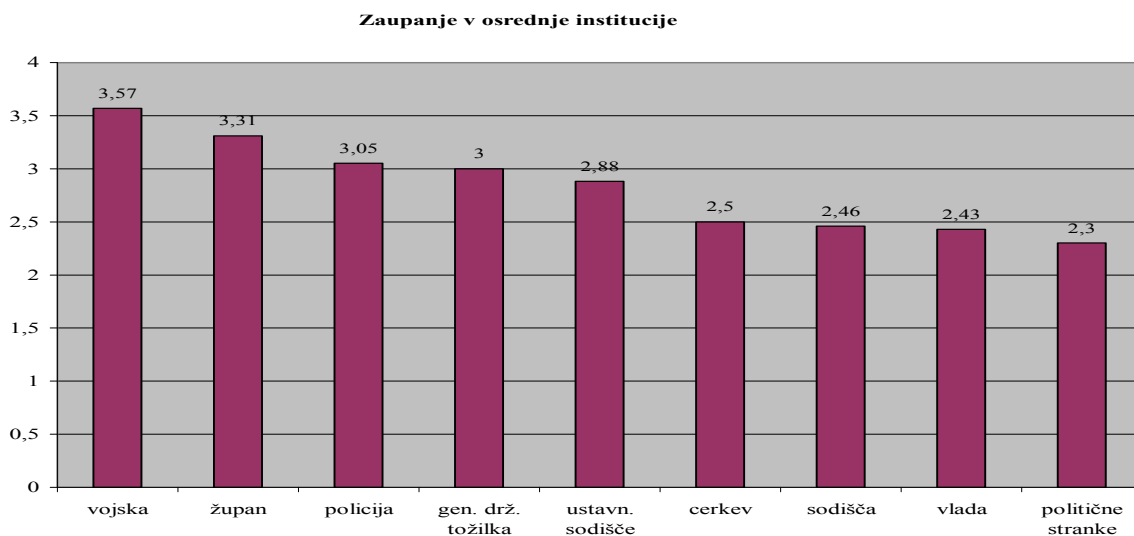

Vir: Lapop (2006, 78).

Na lestvici zaupanja od 1 (nič) do 7 (zelo) je najslabši rezultat zabeležila policija, sledijo ji politične stranke, za odtenek boljšo oceno si je prislužil sodni sistem, pred

katerim sta državno tožilstvo (*procuraduria general*) in vrhovno sodišče (Lapop 2006, 78).

Graf 6. 2: Zaupanje Slovencev v osrednje institucije

Vir: Politbarometer (2010, 45).

V Sloveniji so si institucije v raziskavi javnega mnenja maja 2010 na lestvici ocen zaupanja od 1 (sploh ne zaupam) do 5 (v celoti zaupam) prislužile neslavno podporo. Političnim strankam, vladi in državnemu zboru najmanj zaupamo. Malo boljšo oceno so dobila sodišča (Center za raziskovanje javnega mnenja. 2010, 45).

7 PRIMERJAVA IN UGOTOVITVE

V zgornjih poglavjih smo prikazali obliko državne oblasti v Mehiki in Sloveniji in ustavne pristojnosti posameznih vej oblasti. Kot smo povedali na začetku, je namen diplomskega dela predstaviti obliko državne oblasti v novih, demokratičnih okoliščinah.

Seveda pa nas je prej zanimalo predvsem, kakšne so tiste okoliščine, ki so državi pripeljale v demokracijo. Kot smo spoznali, sta obe državi pred in po tretjem Huntingtonovem valu demokracije imeli režim, ki je temeljil na enotnosti oblasti, v Jugoslaviji je vladala Komunistična partija, v Mehiki pa po podobnem vzorcu PRI, le da ni bila prežeta s komunistično in socialistično ideologijo. Tako v eni kot drugi državi se je pod njunim vladanjem povečevalo število tistih zunaj strankarskega nagrajevanja,

povečal se je srednji razred in z njim opozicija, sistem pa se ni znal soočiti s padajočo učinkovitostjo.

Skozi nalogo smo spoznali, da je izguba državnega nadzora nad ekonomijo na prehodu tisočletja privedla do sprememb političnega sistema v Mehiki in Sloveniji. V Mehiki je izguba nadzora nad ekonomijo in nadzor nad volitvami stranko PRI osiromašila do te mere, da je izgubila vso prednost. To je pospešilo organizacijo opozicije, tako da je opozicijski Vicente Fox, kandidat stranke PAN (Partido Accion Nacional), leta 2000 na predsedniških volitvah premagal Francisca Labastida iz vladajoče stranke PRI. Pred tem je vstaja Zapatistov prispevala k širjenju demokratičnosti, da se je družba začela zavedati pravic avtohtonih prebivalcev in dvomiti o monopolni oblasti stranke PRI.

Za vodilo naloge smo vzeli sestavek, da se je Mehika na prehodu v demokracijo tako kot večina latinskoameriških držav zgledovala po modelu angloameriških sistemov (predsedniških), saj so na razvoj njenega političnega sistema močno vplivale sosednje Združene države Amerike. To ugotavljata tako Ferfila (2008) kot Bebler (1990). Prvi ugotavlja, da je izmed 30 demokratičnih držav, ki spadajo v predsedniški sistem, večina (16) v Latinski Ameriki, kjer so najbolj pogosta oblika političnih sistemov, drugi pa, da se je vpliv ZDA z naraščanjem njenih mednarodnih moči na razvoj političnih sistemov v Mehiki, centralni in južni Ameriki, Filipinih, Tajvanu, Južni Koreji in Liberiji povečal. Prav tako Bras (v Merrill in Miró 1996, 236–237) ugotavlja, da ima mehiška ustava v sebi mnogo liberalnih prvin in konceptov iz ustave Združenih držav Amerike. Spodnji dom mehiškega kongresa si podobnost deli z ameriškim spodnjim domom v tem, da oba skrbita za proračun in javne izdatke. Z ZDA si mehiški spodnji dom deli še to, da ima možnost obtožiti predsednika (*impeachment*), senat pa v tem primeru prevzame vlogo porote.

V nadaljevanju naše rdeče niti skozi nalogo smo zapisali, da se je Slovenija na svoji poti v demokracijo zgledovala po kontinentalnem modelu, podobno kot večina držav centralne oziroma jugovzhodne Evrope.

Temu pritrjuje Zajc (2001), ki pravi, da se je večina razvitejših držav na prehodu v demokracijo odločila za v Evropi bolj preizkušen, parlamentarni sistem, po katerem je središče odločanja v sferi parlamenta in vlade. Tudi Slovenija je prevzela ta model z

nekaterimi kompromisi in posebnostmi. Po Gradu (1995) ima naša ustava nekaj posebnosti, ki odstopajo od sodobnih vzorcev parlamentarnega sistema. Gre za dokaj neroden način oblikovanja vlade, ki lahko pripelje do neznanskih in nepotrebnih zapletov. Vlada je v mehanizmu sprejemanja politike in zakonodaje bistveno bolj podrejena državnemu zboru, kot je to običajno v parlamentarnih sistemih. Posledica tega je, da nekateri temeljni postulati parlamentarnega sistema niso uresničeni na primerni ravni, kar zlasti velja za načelo enakopravnosti obeh vej oblasti. V naši ureditvi se instrumenti, ki zagotavljajo enakopravnost obeh vej, ne morejo v zadostni meri uveljaviti, kar še posebej velja za institut nezaupnice in zaupnice. Zato se izgublja vsa politična odgovornost vlade, ki lahko vse svoje odločitve skriva za odločitvami državnega zbora. Taka ureditev tudi ne omogoča zadostne samostojnosti, homogenosti in učinkovitosti vlade kot nosilca izvršne funkcije in vrha državne uprave (povzeto po Grad 1995, 476).

Dodati velja, da v Sloveniji sprememba političnega sistema ni bila toliko vezana na ekonomski faktor kot na utopične predpostavke o možnostih usklajevanja družbenih interesov, pomanjkanje demokratičnih možnosti za izražanje nasprotnih mnenj, institucionalne zapletenosti, novih družbenih gibanj, zahtev po političnem pluralizmu in na skupino intelektualcev, ki so ustanovili zbor za ustavo, ki je vključeval opozicijo in del reformnih uradnih političnih sil.

Kot naslednje smo s komparativno metodo, za katero je Lijphart prepričan, da je osnova za odkrivanje povezav med spremenljivkami in raziskovalno strategijo, proučevali obe državi. Institucionalni pristop nam je bilo v pomoč pri analiziranju ustav in vladnih struktur ter njihovo primerjanje med državami. Ker je mehiški politični sistem predsedniški in slovenski parlamentarni s simbolično vlogo predsednika, smo smiselno primerjali najočitnejšo razliko – oba predsednika. Ugotovitve smo strnili v spodnji tabeli (glej Tabela 7. 1).

Tabela 7. 1: Primerjava instituta predsednika Mehike in Slovenije

	SLOVENIJA	MEHIKA
reprezentativna pristojnost	predstavljanje države, sprejem poverilnih pisem, potrjevanje in odpoklic veleposlanikov, podeljuje medalje in častne naslove, ratificiranje mednarodnih pogodb, poveljnik vojske	predstavlja in vodi državo, namešča in odpokliče diplomatske predstavnike in starejše člane državne zakladnice, ki jih ratificira senat, poveljuje vojski, podeljuje priznanja izumiteljem, odkriteljem in tistim, ki izboljšujejo industrijo, na letni otvoritveni seji kongresa poda poročilo o stanju v javnem sektorju
zakonodajna pristojnost	izreka mnenja o posameznem vprašanju, nima suspenzivnega veta, razglaša zakone, lahko očita protiustavnost zakona, v času vojne ali izrednega stanja izdaja uredbe z zakonsko močjo, razpisuje volitve, izjemoma razpušča parlament	Kongresu v potrditev pošilja predloge zakonov, ima moč zavreči predloge zakonov članov kongresa in posameznih državnih kongresov
izvršilna pristojnost	predlaga kandidata za predsednika vlade – ni samostojen, imenovanje državnih funkcionarjev, predlaganje guvernerja in članov sveta Banke Slovenije, varuha človekovih pravic, predlaga imenovanje članov računskega sodišča in predsednika ter obeh namestnikov	izvaja notranjo in zunanjo politiko, potrjuje in izvršuje zakone, predlaga in odpokliče ministre, namešča in odpušča javne uslužbence (velja le za tiste, ki jih po ustavi ali zakonu drugače ni mogoče), napove vojno

sodna pristojnost	Kadrovska iniciativa, predlaga pet članov sodnega sveta in sodnike ustavnega sodišča ter člane mednarodnih sodišč, pomilostitve	predlaga tri kandidate za vrhovnega sodnika, izbere državnega tožilca, člana federalnega sodnega sveta, pomilostitve
ZNAČILNOST	SLOVENIJA	MEHIKA
volitve predsednika	splošne, tajne in neposredne volitve	splošne, tajne in neposredne volitve
aktivna / pasivna volilna pravica	izvoljen je lahko le državljani Slovenije, volijo lahko vsi polnoletni državljani	izvoljen je lahko le mehiški državljani, ki je na dan volitev star vsaj 35 let. Volijo lahko vsi polnoletni državljani
trajanje mandata	pet let, ne sme biti izvoljen dvakrat zaporedoma	šest let, izvoljen je lahko samo enkrat
nezdružljivost funkcije	z opravljanjem druge javne funkcije ali poklica	z opravljanjem druge javne funkcije vsaj pol leta pred izvolitvijo

Kot je bilo pričakovati, se pristojnosti in funkcije predsednika Mehike in Slovenije razlikujejo. V reprezentativni in sodni funkciji še ne toliko, saj sta oba predsednika edina, ki predstavljata državo, poveljmeta vojski in med drugim bdita nad pomilostitvami, v zakonodajni pa pridemo do prvih pravih razlik. Medtem ko se slovenski šef države zgolj izreka o posameznih vprašanjih in nima suspenzivnega veta, ima mehiški predsednik možnost zavreči predloge zakonov članov kongresa in posameznih državnih kongresov ter jim poslati svoje predloge zakonov. Najočitnejša razlika je pri izvršilni funkciji. Že 80. člen mehiške ustave pove, da je izvršilna oblast položena v roke predsedniku. Po drugi strani pa slovenski predsednik v tistih izvršilnih funkcijah, ki jih ima, ni samostojen. Kandidate za zasedbo določenih položajev v državni upravi lahko le predlaga, potrjuje pa jih parlament.

Naslednje razlike, ki bodejo v oči, najdemo pri lastnostih instituta predsednika. Volitve so sicer v obeh državah neposredne, splošne in tajne, razlike pa so v pasivni volilni pravici oziroma pravici biti voljen. V Sloveniji je lahko izvoljen vsak državljani. V Mehiki ni nič kaj drugače, le da mora biti kandidat na dan predsedniških volitev star

vsaj 35 let. Naslednja zanimivost obeh političnih sistemov, ki se dotika predsednika države, je ta, da predsednik Mehike nima prav nobene možnosti vnovične izvolitve, v Sloveniji pa dikcija, da kandidat ne more biti izvoljen dvakrat zapored, omogoča nov mandat. Tako smo prišli do sklepa, da se slovenski in mehiški predsednik razlikujeta glede na pristojnosti in pooblastila predvsem na zakonodajnem in izvršilnem področju.

Zanimalo nas je tudi vprašanje, kako je s tranzicijo in kje se je končala konsolidacija v obeh državah. Ta pri nas še ni končan. Po Gradu (1995, 475) je zanimivo naslednje, da je ta pojav dokaj razširjen tudi v bivših socialističnih državah, ki jim je skupnih nekaj okoliščin, ki utegnejo biti razlog za tako stanje. Gre zlasti na eni strani za tradicijo oziroma za pomanjkanje tradicije. Vse te države so dolgo imele ureditev, ki je počivala na načelu enotnosti oblasti in skupščinske vladavine, kjer nad izvršnim organom prevladuje skupščina. Hkrati pa večina teh držav nima dovolj parlamentarne tradicije, vključujoč tradicijo delovanja političnih strank. To je najbrž glavni razlog, da njihov parlamentarni sistem ne deluje tako kot v državah vzornicah. Ustavne ureditve omenjenih držav so namreč v glavnem povzele ureditve sodobnih evropskih držav in se zato od njih ne razlikujejo.

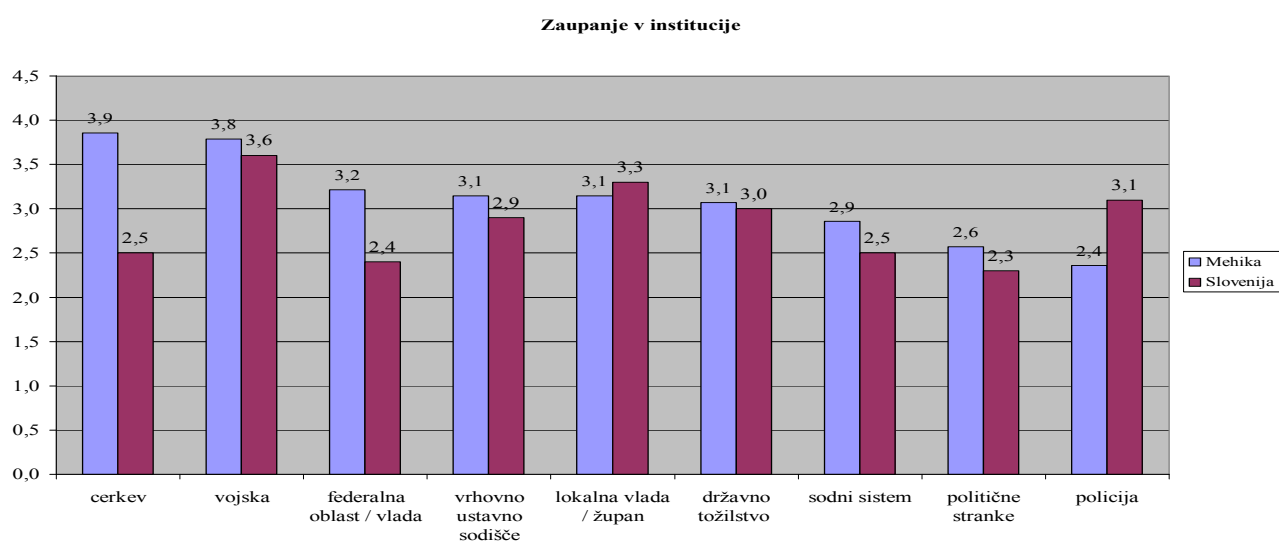
K temu velja priključiti tudi Mehiko, saj niti pri njih še ne moremo govoriti o konsolidirani demokraciji, kot jo definira Przeworski, ki jo vidi v tem, da določeni institucionalni sistem »postane edina igra v mestu«, to pomeni, da noben relevantni akter ne deluje izven demokratskih institucij, in tudi tisti, ki so izgubili oblast, jo poskušajo pridobiti nazaj samo po tistih pravilih, po katerih so jo tudi izgubili.

Lep primer so bile predsedniške volitve leta 2006, ko se poraženec Andrés Manuel López Obrador nikakor ni sprijaznil s tesnim porazom, ampak je hotel narediti več kot samo poskušati še enkrat z istimi institucijami (državna volilna komisija). Ta je sicer priznala napake pri volitvah in s tem vrgla velik madež nase, izgubila zaupanje ter pustila grenak priokus, saj dvoma o prevari ni oprala. Namesto da bi državljanom razložila svoje poteze, je enostavno zahtevala, da se ji verjame, ne da bi v svoj bran ponudila trdnih dokazov. S tem se v Mehiki ohranjajo nekatere avtoritarne prakse iz preteklosti. Sicer so volitve in politične stranke edini sprejemljivi način prevzema oblasti, vendar državna volilna komisija vpliva na izid volitev. Namesto vprašanja, ali je

Mehika konsolidirana demokracija, se raje posvetimo temu, ali so avtoritarne prakse iz preteklosti resnično preteklost (povzeto po Ackerman 2007, 1–9).

Nadaljujmo primerjavo podpori institucijam v obeh državah (glej Graf 7.1). Najprej velja spomniti, da je Lapop lestvica zaupanja v javne institucije temeljila na lestvici od 1 do 7, medtem ko je raziskava Politbarometer petstopenjska. Tako smo podatke pretvorili v odstotke in jih prilagodili petstopenjski lestvici zaupanja, zaokroženo na eno decimalno.

Graf 7. 1: Primerjava zaupanja v Mehiki in Sloveniji

Preden se lotimo komentarja razlik, dodajmo, da je v Mehiki zelo prisotno mnenje o korupciji v državi. Precej Mehičanov lahko pove izkušnjo s podkupovanjem prometnika na cesti, plačevanjem varnostnikom oziroma mestnim redarjem, da ti predčasno vrnejo avto, ki ga je odpeljal pajek, do podkupovanja uradnikov in drugih javnih uslužbencev.¹⁶ Kljub temu da ima veliko Mehičanov zgodbo, v kateri lahko nazorno opiše kakšno »majhno podkupljivost« (mordida), ki mu je prinesla neko hitrejšo rešitev ali boljšo javno uslugo, je njihovo zaupanje v institucije višje kot pri nas. Občutno razliko je opaziti pri policiji, kjer je naše zaupanje za sedem desetink ocene višje od mehiškega. Pri ostalih merjenih institucijah ni bistvene razlike, razen v zaupanju cerkvi in oblasti. Slednjima v Sloveniji zaupamo precej manj kakor Mehičani.

¹⁶ Osebnih izkušenj in anketa, v kateri je tretjina (31 odstotkov) Mehičanov povedala, da je v zadnjem letu javnemu uslužbencu dala podkupnino (Lapop 2006, 55).

Iskati odgovore, zakaj so takšne razlike v podpori na eni strani cerkvi in na drugi strani policiji, bi lahko podala kakšna druga raziskava. Lahko pa rečemo, da je vernih več Mehičanov kot Slovencev, slednji pa se tudi manj srečujejo s pokvarjenimi policisti, tako da jim lahko izrazijo višjo podporo.

Nadaljujmo pri rakavi rani Mehike – organiziran kriminal in korupcija. V končni fazi vodita v nezaupanje v uradne institucije, nestabilnost in korozijo političnega sistema. Ta se s tem, ko se zateče v odkriti oboroženi spopad, loti zahtevne naloge in mimogrede potepta pravice državljanov, kar nas vodi nazaj v avtoritarizem. Kako zelo je organizirani kriminal vdrl v pore družbe, pove dejstvo, da so v Mehiki leta 2009 razpustili federalno preiskovalno agencijo policije, saj so zaradi korupcije sumili kar tretjino njenih članov. Leto prej pa so aretirali šefa mehiškega Interpola Ricarda Gutierrezza Vargasa, ki je kartelom podajal informacije. Letos pa so povezave s karteli odkrili še v ožji ekipi državnega tožilstva, pri treh državnih vodjih javne varnosti, karteli so podkupili na stotine državnih in lokalnih policistov, nekaj županov in komandirjev policijskih postaj (Selee, Shirk in Olson 2010).

Bailey (2009, 23) priznava, da ena pomembnejših groženj mehiškemu političnemu redu prihaja ravno s strani kriminala, ki izziva in tekmuje z državno močjo in povzroča napetosti med javnostjo in vlado. V novih demokracijah dokazi namigujejo, da nasilna kriminalna dejanja korelirajo z zmanjšano podporo demokraciji. Upoštevanje zakonov je v veliki meri odvisno od legitimnosti njihovih korenin, širše percepcije v legitimnost države, kredibilnosti in učinkovitosti policije ter sodnega aparata (Bailey in Taylor 2009, 23–25).

Če rezultate javnega mnenja apliciramo na Maldinija (2008), ki zapiše, da se podpora demokraciji razume kot vero v legitimnost demokratičnih vrednot in norm, zaupanje državljanov v institucije in politično oblast, vidimo, da je pred obema državama še dolga pot do konsolidirane demokracije. Podobno menita Hague in Harrop (2007), namreč da konsolidirana liberalna demokracija pomeni uveljavljanje zakonske omejitve državi, zaščito državljanskih pravic, uveljavitev nepodkupljive in učinkovite birokracije, ustvariti tržno ekonomijo in nadzorovati vojaške in varnostne sile.

8 VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Hipotezo, da je na spremembo političnega sistema v Mehiki in Sloveniji je vplival geografski položaj, potrjujemo. Združene države Mehike so na prehodu v demokracijo prevzele predsedniški sistem, ki ga ima kar 16 držav v Latinski Ameriki, vpliv ZDA pa je prav tako razviden v njihovi ustavi, ki ima mnogo liberalnih prvin in konceptov iz ustave severne sosedice. Po drugi strani se je Slovenija kot večina razvitejših držav na prehodu v demokracijo odločila za v Evropi bolj preizkušen parlamentarni sistem.

Drugo hipotezo, da se je proces liberalizacije in demokratizacije v obeh državah začel in v glavnem končal, medtem ko se konsolidacijski postopek še ni, prav tako potrjujemo. Po Merkelovi lestvici konsolidacije demokracije lahko rečemo, da sta obe državi institucionalno konsolidirali centralna ustavna telesa in politične institucije ter pogoje, ki omejujejo oziroma vplivajo drug na drugega. Kot drugo, predstavniška konsolidacija, ki se nanaša na teritorialno (strankarski) in funkcionalno (koalicijski) predstavljanje interesov, je prav tako utrjena. Velja dodati, da v Mehiki ni dovolj narejenega, da bi se resnično zmanjšal vpliv močnih akterjev (vojska, veleposestniki, podjetniki, radikalna gibanja, tajne skupine ali populistični-karizmatični vodje), da uresničujejo svoje interese zunaj demokratičnih institucij in proti demokratičnim legitimnim predstavniškim akterjem. V Sloveniji smo to načeloma rešili, ampak pri nas gre zlasti za pomanjkanje demokratičnega izročila in našo zgodovino, saj smo imeli dolgo skupščinsko vladavino. Zdaj obe državi čakata še generacijski preskok in izgradnja konsolidacije civilne kulture (civic culture), ki končuje stabilizacijo sociopolitičnega temelja demokracije. Konsolidacija demokracije tako še vedno poteka, kar je razvidno tudi iz praks posameznih političnih akterjev, pomanjkanja demokratične tradicije in podpore javnosti institucijam.

9 LITERATURA

- Ackerman, M. John. 2007. *Actors, Institutions & Trustworthiness in Contemporary Mexico*. Dostopno prek: <http://www.yale.edu/macmillan/mexicosdemocracy/ackerman.pdf> (15. september 2010).
- Almond, A. Gabriel. 1956. Comparative political system. *The journal of politics* 18 (3): 391–409.
- Bailey, John in Matthew M. Taylor. 2009. Evade, Corrupt, or Confront? Organized Crime and the State in Brazil and Mexico. *Journal of Politics in Latin America* 1 (2): 3–29.
- Bebler, Anton in Jim Seroka. 1990. *Contemporary political system. Classifications and typologies*. Boulder & London: Lynne Rienner Publishers.
- Burnham, Peter. 2008. *Research Methods in politics*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- Burbach, Roger. 1994. Roots of the Postmodern Rebellion in Chiapas. *New Left review* a (205): 113.
- Center za raziskovanje javnega mnenja. 2010. *Javnomnenjske raziskave o odnosu javnosti do aktualnih razmer in dogajanj v Sloveniji*. Ljubljana: FDV
- Davis E., Diane in Viviane Brachet-Marquez. 1997. Rethinking Democracy: Mexico in Historical Perspective. *Comparative Studies in Society and History* 39 (1): 86–119.
- Easton, David. 1957. An Approach to the analysis of political system. *World politics* 9 (3): 383–400.
- Ferfila, Bogomil. 2006. *Metodološki preseki primerjalnih politik in primerjalnih sistemov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 2008. *Demokratske in nedemokratske države sveta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Fukuyama, Francis. 1992. *The end of history and the last man*. New York: Avon books.
- Gilbreth, Chris in Gerardo Otero. 2001. Democratization in Mexico. The Zapatista uprising and Civil Society. *Latin American perspective* 119, 28 (4): 7–29.
- Grad, Franci. 1995. Nekatere značilnosti razmerij med državnim zborom, državnim svetom, predsednikom republike in vlado. *Javna uprava* 31 (4): 457–475.
- Greene, F. Kenneth. 2007. *Why Dominant Parties Lose. Mexico's Democratization in*

- Comparative Perspective*. New York: Cambridge University Press.
- Hague, Rod in Martin, Harrop. 2007. *Comparative government and politics*. 7th. edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Huneus, Carlos. 1990. Latin American political system. V *Contemporary political systems*, ur. Anton Bebler in Jim Seroka, 337-351. Boulder & London: Lynne Rienner Publishers.
- Instituto de investigaciones juridicas*. 2005. The political constitution of the Mexican united states. Traduccion de Carlos Perez Vazques. Ciudad de Mexico: Universidad nacional autonoma de Mexico.
- Kaučič, Igor. 1995. Funkcije predsednika republike in državni zbor. V *I. strokovno srečanje pravnikov s področja javnega prava (objavljeni znanstveni prispevek na konferenc, zbornik referatov)*, Brdo pri Kranju, 28. in 29. november 1995, 257–272. Ljubljana: Inštitut za javno upravo.
- 2004. Predsednik republike med reprezentativno in izvršilno funkcijo. V *10. dnevi javnega prava (objavljeni znanstveni prispevek na konferenc, zbornik referatov)*, Portorož, 14. do 16. junija 2004, 23–38. Ljubljana: Inštitut za javno upravo.
- Krauze, Enrique. 2006. Furthering democracy in Mexico. *Foreign Affairs* 85 (1): 54-65. Latin American Public Opinion Project (LAPOP). Paras, Pablo in Ken Coleman. 2006. Democracy and governance surveys in Latin America and the Caribbean. V *The political culture of democracy in Mexico*, ur. Mitchell A. Seligson, 55 – 80. Nashville: Vanderbilt University.
- Lijphart, Arend. 1971. Comparative Politics and the Comparative Method. *The American Political Science Review* 65 (3): 682-693.
- 1999. Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-six Countries. *Univergität St. Gallen*. New Haven and London: Yale University Press.
- 2007. Lijphartova teorija konsociativne demokracije. *Študijsko gradivo za predmet Primerjalni politični sistemi*. Ljubljana: FDV.
- Lowndes, Vivien. 2002. Institutionalism. V *Theory and methods in political science*, ur. David Marsh in Garry Stoker, 90–108. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Lukšič, Igor. 2001. *Politični sistem republike Slovenije. Očrt*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Maldini, Pero. 2008. Političko povjerenje i demokratska konsolidacija. *Politička misao*

XLV (1): 179–199.

- Merkel, Wolfgang. 1999. Teorije transformacije: demokratska konsolidacija postautoritarnih društava. *Politička misao* 36 (3): 121–150.
- Merril L., Tim in Miro Ramon. 1996. *Mexico: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress.
- Morris, D. Stephen. 1959. *Political reformism in Mexico. An overview of contemporary Mexican Politics*. Boulder & London: Lynne Rienner Publishers.
- Neuman, W. Lawrence. 1997. *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. 3th. edition. Boston: Allyn and Bacon.
- Nettie, Wild. 1998. *A Place Called Chiapas*. National Film Board of Canada: Zeitgeist Films.
- Novosel, Pavle. 1980. Metode političkih nauka. V *Metodologija društvenih nauka*, ur. Pečujlić Miroslav, 663-681. Beograd: Savremena administracija.
- Odlok o razglasitvi temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti republike Slovenije*. Ur. l. RS 1/1991 (25. junij 1991).
- Pečujlić, Miroslav. 1971. Pojam i determinante političkog sustava. V *Politička znanost : predmet i suština. Politička znanost: metode*, ur. Adolf Bibič in Pavle Novosel, 100–111. Zagreb: Naprijed.
- Ragin, Charles. 2007. *Družboslovno raziskovanje. Enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Riggs, Fred. 1990. A Neoinstitutional typology of third world politics. V *Contemporary political systems*, ur. Anton Bebler in Jim Seroka, 205-239. Boulder & London: Lynne Rienner Publishers.
- Romero, Matias. 1896. *Journal of the American Geographical Society of New York. American Geographic Society* 28 (4): 327–386.
- Sanchez Mejorada, Carlos. 1946. The Writ of Amparo. Mexican Procedure to Protect Human Rights. *Annals of the American Academy of Political and Social Science. Essential Human Rights* 243: 107–111.
- Sartori, Đovani. 2003. *Uporedni ustavni inženjering. Strukture, podsticaji i ishodi*. Beograd: Filip Višnjčić.
- Selee, Andrew, David Shirk in Eric Olson. 2010. Five myths about Mexico's drug war. *The Washington Post*, 28. marec. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/03/26/AR2010032602226.html> (15. maj 2010).

- Thomas Benjamin. 1985. The leviathan on the Zocalo: Recent historiography of the Postrevolutionary Mexican State. *Latin American Research Review* 20 (3): 195–217.
- Ustava RS*. 1991. Ur. l. RS 33/91 (23. december 1991).
- Veliki slovar tujk*. 2002. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Vodovnik, Žiga. 2003. *Ya basta! Ten years of the Zapatista uprising*. Ljubljana: Študentska založba.
- Wiatr, J. Jerzy. 1990. Typologies based on political Parties. V *Contemporary political systems*, ur. Anton Bebler in Jim Seroka, 243-260. Boulder & London: Lynne Rienner Publishers.
- Zajc, Drago. 2004. *Razvoj parlamentarizma. Funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

10 PRILOGI

Priloga A: Število demokracij v določenem časovnem obdobju

Countries	1790	1848	1900	1919	1940	1960	1975	1990
United States	x	x	X	x	x	x	x	x
Canada			X	x	x	x	x	x
Switzerland	x	x	X	x	x	x	x	x
Great Britain		x	X	x	x	x	x	x
France	x		X	x		x	x	x
Belgium		x	X	x		x	x	x
Netherlands		x	X	x		x	x	x
Denmark			X	x		x	x	x
Italy			X	x		x	x	x
Spain								x
Portugal								x
Sweden			X	x	x	x	x	x
Norway				x		x	x	x
Greece			X			x		x
Austria				x		x	x	x
West Germany				x		x	x	x
East Germany				x				x
Poland				x				x
Czechoslovakia				x				x
Hungary								x
Bulgaria								x
Romania								x
Turkey						x	x	x
Latvia								x
Lithuania								x
Estonia				x				x

Finland		x	x	x	x	x
Ireland			x	x	x	x
Australia		x	x	x	x	x
New Zealand		x	x	x	x	x
Chile	X	x		x		x
Argentina	X	x				x
Brazil				x		x
Uruguay		x	x	x		x
Paraguay						x
Mexico			x	x	x	x
Colombia		x	x	x	x	x
Costa Rica		x	x	x	x	x
Bolivia				x		x
Venezuela				x	x	x
Peru				x		x
Ecuador				x		x
El Salvador				x		x
Nicaragua						x
Honduras						x
Jamaica					x	x
Dominican Rep.					x	x
Trinidad & Tabago				x	x	x
Japan				x	x	x
India				x	x	x
Sri Lanka						
Singapore				x	x	x
S. Korea					x	x
Thailand						x
Philippines						x
Mauritius				x		x

Senegal								x
Botswana							x	x
Namibia								x
Papua New Guinea								x
Israel								x
Lebanon						x	x	x
Totals						x		
	3	5	13	25	13	36	30	61

Vir: Fukuyama (1992).

Priloga B: Tlatelolco pokol – noč Tlatelolco

Do pokola študentov, demonstrantov ter mimoidočih je prišlo 2. oktobra 1968 na Trgu treh kultur (Plaza de las Tres Culturas) v okrožju Tlatelolco v Ciudadu de Mexico. Leto 1968 je potekalo v znamenju uporov študentov, ki so se jim pridružili delavci in marginalne skupine. Skupaj so zahtevali spremembe. Režim Gustava Diaz Ordaza je bil proti oblikovanju neodvisnih delavskih in kmečkih sindikatov. Na to so odzvali študenti, ki so izražali splošno nezadovoljstvo z režimom stranke PRI. Ta je odgovorila tako, da je zasedla univerzo UNAM (*Universidad Nacional Autónoma de México*) in prekršila njeno avtonomijo. To je študente samo še podžgalo. Organizirali so se in izbrali delegacijo 70 študentov, ki so koordinirali proteste s katerimi so se zavzemali za socialne, izobraževalne in politične reforme, še posebej pa so zahtevali odpravo kazenska zakonika, ki je kaznoval vsakega, ki se je udeležil sestanka treh ali več ljudi in bi lahko ogrozil javni red in mir. Kot drugo so zahtevali odpravo posebne policijske enote – granaderos. Tretja zahteva se je nanašala na svobodo političnih zapornikov, odstranitev poveljnika policije in njegovega namestnika ter identifikacijo odgovornih za prejšnje vladno prelivanje krvi v juliju in avgustu. Drugega oktobra leta 1968 se je na demonstracijah trgu v Tlatelolco zbralo približno 10,000 študentov in dijakov. Po 6. uri zvečer jih je obkrožilo 5,000 vojakov in policistov, 200 tankov in tovornjakov. Po prvem sproženem strelu je zavladala panika. Po tleh je obležalo na stotine mrtvih in ranjenih protestnikov, mimoidočih in otrok. Ubijanje se je nadaljevalo še pozno v noč. Vojaki so izklopili elektriko v okolici in pregledovali vse hiše, kjer bi se demonstranti lahko skrivali. Vladna različica dogodka za nasilje krivi študente, češ da so oni sprožili

prvi strel in vojaki so začeli streljati v samoobrambi. To zgodbo so povzeli tudi državni časopisi.

Leta 2001 je preiskava pokazala, da so ostrostrelci predsednikove garde dobili ukaz, da ustrelijo proti vojakom, da jih izzovejo.

(http://en.wikipedia.org/wiki/Tlatelolco_massacre, dostop, 21. avgust 2010).